

E R

A A S T A P A E V A

Foto-ateljee
A. Järvekülg—Viljandi
C. R. Jakobsoni tn. nr. 20.

Valmistab mitmevärvilisi valgus-
piltide töid soodsa hinnaga.

Asjatundlik sisseraamimine,
raamid ladus olemas igas
suuruses. Töö korralik.
Igal ajal amatööridele ja
algajatele maksuta asja-
tundlik nõuandmine.

**Ilmutamisetöid tehakse tasuta
ja täidetakse korralikult.**

R. Eitelberg
Viljandis, Lossi tän. nr. 21.

Suur väljaalik moekaupadest.

Villast lõnga

väljaõblemiseks ja kudumiseks.

Kampsunitest

suur väljaalik.

Päevasärgid, kraed ja kaelasidemed,
sukad ja kindad.

Tallinna A.-S. A. M. Lutheri vabriku reisi-
kohvleid, kartonge, vineerplaate. Laos saada-
val seltskondlik mäng

KORONA

Hinnad odavad!

Hinnad odavad!

Foto-ateljee
J. Riet — Viljandi
Koidu ja Posti uul. nurgal, oma majas.
Tel. 111. Tel. 111.
Rõige vanem fotoäri Eestis.

Meie erialade tooted:

**Igasugused portree-, grupi-,
interiöör- j. n. e. ülesvõtted.**
:: Ainult kõrgeväärtuslikud tööd. ::

**Viljandi linna ja ümbruskonna
vaatekaardid.** Eigi 1000 isesugust vaadet.

Seinapildid Viljandi vaadetest,
raamides või ilma.

Kodumaa stereoskooppildid.

Piltide sisseraamimine
kodumaa või välismaa raamidesse.

J. Suits — Viljandi
Tallinna tän. nr. 15.

Soodsaim tehniliste tarvete ostukoht õpilasile.

Meie esindame:

jalgrattaid, üle 10 vabriku;

grammofone: Columbia, His Masters Voice j. t.

Raadio: Philips j. t.

Oma töökoda.

Rohkes valikus

igasuguseid kooli- ja kantseleitarbeid; pabereid
joonestamiseks ja joonistamiseks;

välismaa valgeid ja värvilisi kartonge;

kinkideks: iluasju, figuure, vaase ja kirjutus-
lauagarnituure;

lastele uutes värviküllastes mustrites saksa- ja
eestikeelseid pildi- ja maalimisraamatuid,
mänge ja mänguasju;

ilusaid, maitsakaid jõulu- ja uueaasta-post-
kaarte

soovitab

raamatukauplus B. RING

Viljandis, Posti tän. 28.

VILJANDI MAAKONNA POEGLASTE GÜMNAASIUMI

ENESEHARIMISE RÜHM

1920 ^{3.}_{XII} 1930

ALBUM

KOOSTANUD ALEKS. KAELAS JA JULIUS PARTS

Üheks aastakümneks

*P. Kalam
1930*

V. M. P. G. ENESEHARIMISE RÜHMA KIRJASTUS VILJANDIS 1930. A.

KAAS ERICH PEHAPILT

(Linoollõige)

Käsitirjade keelise parandamise eest avaldame suurimat tänu prl. Gr. Trimmile
ja prl. M. Soosaarele!

Albumi koostajad.

Sakala Trükikoda, Viljandis

Rühma juhatus juubeliaastal, 1930—31.

Esimeses reas vasakult paremale: Aleksander Kaelas (esimees), Valter Tekkel (hooldaja), Julius Parts (sekretär), Erich Pehap (esimehe abi); teises reas: Eino Kihno (laekur), Oskar Laur (laekuri abi) ja Peeter Toom (sekretäri abi).

ALBERT VILMS

E. R. esimees 1922.—23. t.-a.

Uueks aastakümneks

Kui ruttu kaovad küll päevad, kui kiiresti möödub aeg tööd tehes, rühkides ja teenides oma igapäevast leiba. Vaatad korraks ringi, juba möödunud nädal, kuu, — ja harilikult ei märkagi, kui otse linnulennul sust on möödunud jälle neli aastaaega ja uus aasta uute murede ja lootustega seisab ühel heal päeval ukse ees.

Kümme aastat on lühike lüli aastasadade ja aegade ahelikus, kuid küllalt pikk ühe inimese, rühma, väikese riigi ja rahva ajaloos, kes selle esimese kümne aasta jooksul peab õppima alles kõndima ja ennast omil jalul tundma, peab õppima mehiselt kandma muret ja rõõmu ja peab saavutama tunnustuse vanemaitl vendedelt, et järgmisil aastakümneil rahulikult areneda ja kasvada.

On kombeks teha kokkuvõtteid möödunud aastate ja aastakümnete kohta ja esitada soove eelolevaiks. Millisena algas siis esimene aastakümme ja milliseid muudatusi oleme üle elanud selle möödunud kümne aasta jooksul?

1920. aastat võiksime õigusega nimetada meie esimeseks töötegemise aastaks, selleks aastaks, kus algas meie muutumine hingeeluliselt, alateadlikult, muutumine asunikust nooreks peremeheks, kes suure hoole ja usinusega püüab oma kodu kaunistada ja mugavaks teha, kes ise ainult enese leidlikkust abiks peab võtma, et kõike seda saavutada.

Samas seisukorras oli ka õpilaskond, kellel alles nüüd avanes võimalus oma otseste ülesannete kallale asuda ja tõsisemalt tööle hakata. Möödunud oli see aeg, kus õpilased koolist vabal ajal tegid rühmadena sõjalisi õppusi, käisid laskeharjutusel, pidasid tänavail vahiteenistust ja istusid klassis tääk võöl ning mõtlesid aina liinileaatmisest. Polnud enam tahtmist julguse, võimu ja vabaduse sümboliks kateedreid lõhkuda, täake ja pussnuge koolipingesse taguda ja klassi üldisel otsusel järgmiseks päevaks püha välja kuulutada ning kooli mitte tulla. Möödus õpilase seisukohalt kuldne põli, kus õhtupoolikuti sunniviisil raamatute

taga ei tarvitsenud istuda ja igasugu valemeid ning aastaarve pähe tuupida. Algas tõsisem ajajärk kogu rahva ning ka kooli töös ja tekkis tarvidus tasa teha ning täita neid tühikuid, mis paratamata olid tekkinud paari aasta pikuse rahutu ja korratu olukorra tõttu. Polnud nüüdki veel meeled päris rahunenud ja õpilaskond jättis eriti vanemais klasses küllalt sõjaka ilme frentšides, säärsaapais ja kas või ülalpidamiseski, kuid nüüd oli sihiks vaid õppimine ja töö lõpuleviimine ning ruttu ja nii hästi või halvasti kui see tol korral võimalik oli.

Sarnases olukorras tekkis vanemais klasses mõte moodustada mingisugune ühing või rühm, mis aitaks kaasa enese arendamisele, aitaks selgitada sarnaseid küsimusi ja mõtteid, mis aja vähesuse tõttu leidsid kas liig piiratud või üldse mitte käsitamist, ja millise rühma tegevusest võiksid võtta osa kõik asjastuhvitatud õpilased. Selle sihiga asutatigi „Eneseharimise Rühm,“ mille liikmeiks oli alul VI, VII ja VIII klasside õpilasi ja õpetajaid. Iga rühmaliikme kohuseks oli vähemalt ühe ettekandega esinemine, ükskõik siis mis alal. Rühm algas väga intensiivselt tööd ja palju aitas siin kaasa just õpetajaskond, kelle kaasabil suudeti nii paljugi küsimusi lahendada ja nii paljude aladega tutvuda, milleks vahest harilikus koolitöös aega poleks jatkunud.

Milliseks on kujunenud rühma tegevus nüüd, seda tunnistab tehtud töö ja see kümme aastat, mille jooksul rühm järjest uut jõudu ja värskust juurde on saanud, mille jooksul ta mitte hingusele pole läinud, küll aga laiendanud oma tegevust nii liikmete hulga kui ka mitmesuguste uute alade ja ettevõtete poolest.

ALEKS. KAELAS

Kümme aastat eneseharimistööd

1.

Viljandi Maakonna Poeglaste Gümnaasiumi õpilaste isetegevuse kindlasse vormi keskendumise paremaks mõistmiseks peame alul siirduma tolleaegse üldise noorsooliikumise manu, millest õieti sõltuski õpilaste organiseerumine Viljandi kooles.

II ülemaalse õppiva noorsoo kongressi (3.—5. jaan. 1920. a. Tallinnas) otsusega reorganiseeriti keerulised kogu õpilaskonnal baseeruvad maakondlikud keskbürood ja rajati koolinoorsooliikumine kohalikele iseseisvatele õppurühingule. Neil aluseil loodi ka 8. veebr. 1920 Viljandi Koolinoorsoo Liit, mis oli tol ajal pääle Sakala Skautide Maleva ainuke noorsooorgani-

Õpilaskond on muutunud küll mitme hää aasta võrra nooremaks ja iseteadvus on arenenud vahest suuremal määral, kui seda selle möödunud aastakümne alul aastate poolest vanemate õpilaste juures märgata oli. Siin on kahtlemata mõjunud see sisendatud peremehe tunne, kes juba jalad alla saanud ja kes nagu endastmõistetavaks peab teatud tunnustused ning õigused, millede saamisel vahest alul küllaltki rõõmu tunti, olgugi et tol ajal elu veel päris harilikus roopas polnud, ja et võimalusi igasugu kõrvalehiilimiseks rohkem oli kui nüüd, ja sageli kõrgemal pool pool silma kinni pigistati.

Pole siis ime, et nüüd seda noort peremeest tema üliagaruses ja nõudlikkuses veidi rohkem peab taltsutama, rohkem pingutama ja temalt ka rohkem nõudma, et ta küllalt tasakaalukas oleks tulevikus iseseisvalt ennast juhtima, ja et ta küllalt teadlik oleks selles, mida temalt nõutakse ning mida ta suudab anda. Kui möödunud aastakümne alul lõpetajad arvasid, et keskkooli lõpetades on ka maailm lahti, siis oli see arvamine ehk rohkem õigustatud kui praegu. Seda enam tuleb nüüd ennast pingutada ja tööle rakendada, et täita töö, teadmiste ja kohusetundega seda ajavahet, mis nii palju muutnud meie üldist seisukorda.

Uuel aastakümnel peab jatkuma jõudu ja töötahet, peab olema usku, et ajavanker veereb endist rahulikku rada ja viib meid vastu paremusele. Pole raskusi, mis poleks võidetavad, ülesaadavad.

Selleks „Eneseharimise Rühmale“ õnnelikku ja teguvõimsat uue aastakümne algust!

satsioon Viljandis. Need mõlemad olid siiski päämiselt nooremate õppurite koondajaiks, millele vastavalt ka nende tegevus oli kergelaadsem ja sageli sihtideta teotsemine teotsemise enese pärast. Tõsisem, kindlasihilisem noorsooorganisatsioon puudus aga üldse.

Kuna vastse liidu elujõud ja teotsemisvõimalused loomulikult sõltusid õpilaskonna võimalikult intensiivsest organiseerumisest, siis püüti säält mõjutada viimase kiiremat teotsemist. Teiselt poolt tundsid ka Maak. Güm. VIII kl. õpilased vajadust mingiks tõsisemaks eneseharimiseks, kui oli seda V. K. L., kus pääle muu kalduti ka veel flirtimisele. See kõik löi õppurrühmaks soodsa pinna, kus oli tarvis

ainult väikest välist tõuget õpilaste vaba tarmu rakendamiseks innukasse isetegevusse. Tõuke andis eelnim. V. Koolin. Liit, lootes vist kasutada organiseerunuid hiljem oma ridades¹⁾).

Liidu initsiatiivil tulid siis selle ruumidesse (Jakobsoni tn. nr. 23) kokku 3. dets. 1920. a. V. Maak. Poegl. Güm. VIII (praeguse V) klassi õpilased: E. Balzar, J. Fuks, G. Järveköll, M. Juurik, J. Kaalep, H. Kampus, P. Kind, J. Kondor, A. Loorits, J. Lorop, E. Oissar, H. Raudsepp, J. Reinbach, J. Rõuk, P. Sepp, R. Hunt, ja VII klassist J. Jaanson ning V. Org — „et otsustada teadusliku žurnaali väljaandmise küsimust,“ nagu kirjutatakse protokollis (nr. 1). Esimeste koosolekute kestel lahkusid mõned ja tuli juurde uusi, nii et neljandal koosolekul 16. dets. samal a. loeti lõplikult asutajaiks liikmeiks:

1. Eduard Balzar,	10. Eduard Lillioja,
2. Reinhold Hunt,	11. Johannes Lohur,
3. Jüri Jaanson,	12. Artur Loorits,
4. Martin Juurik,	13. Johannes Lorop,
5. Georg Järveköll,	14. Edgar Oissar,
6. Johannes Kaalep,	15. Hugo Raudsepp,
7. Hans Kampus,	16. Peeter Sepp,
8. Peeter Kind,	17. Aleksander Unt.
9. Andres Leppik,	

Samal koosolekul võeti veel ühel alusel asutajatega liikmeks: Johannes Rõuk, Jaan Reinbach, Hans Rebane, Johannes Fuks, Karl Mölder ja ka kooli direktor Theodor Koik.

Nagu juba tsiteeritud, tulid eelmainitud õpilased 3. dets. 1920 kokku, et otsustada teadusliku žurnaali väljaandmist. Samal koosolekul leiti, et „on esiteks vaja asutada ring, mis oma ligemaks ülesandeks seab žurnaali väljaandmise“ (protokoll nr. 1). Ringi kodukorra koostajaiks valiti E. Oissar, P. Sepp ja A. Loorits, kes esitasid kodukorra kavandi järgmiseks koosolekuks (6. dets.), mis peeti juba koolimajas. Kodukord võeti lõplikult vastu 8. dets., millega anti organisatsioonile nimeks „Vanemate klasside õpilaste Eneseharimise Rühm“ ja väljendati selle siht vähesõnalisel „oma liikmeile arenemisvõimaluste pakkumises teaduslik-kirjanduslikel aladel“ (§ 1.). Normaalsete ühingute kohaselt määrati rühma juhtima kolmeliikmeline juhatus ja kaks revisdenti, kuna ajakirja väljaandmiseks viieliikmeline toimetis ja kaheliikmeline talitus.

Paralleelselt kodukorra valmistamisega teoteti ka tegevusvahendite otsimisel. Nii räägiti

¹⁾ Saanud aga vaevalt valmis asutamisega, loobuti koostööst V. K. Liiduga, „kus käidi koos ainult flirtimas ja mingit tõsisemat ülesannet liidul ei olnud (s. t. tegelikult),“ kuna aga „selleaegsed õpilased olid kõik vanad mehed ja Eesti sõja läbi teinud, millepärast sarnane koosviibimine flirtimise otstarbel ei meeldinud,“ nagu kirjutab 4. nov. k. a. allakirjutajale Türi Aiamaj. Ühisgüm. dir. mag. bot. K. Mölder, E. R. asutajaid.

juba teisel ja kolmandal koosolekul, et asutata organisatsioon peaks teotsema päale ajakirja väljaandmise ka referaatkoosolekute korraldamisega. Lõpuks defineeriti kodukorras tegevus järgmiselt: „§ 2. Otstarbe saavutamiseks korraldab R. korrapäraseid referaatkoosolekuid ja annab välja ajakirja „Logos“¹⁾, kuhu paigutatakse R. liikmete paremad tööd...“ § 4 räägib referaatkoosolekute kohta veel järgmist: „R. referaatkoosolekud peetakse vähemalt üks kord nädalas...“ Toonitades kõikide liikmete aktiivse kaasatöötamise vajalikkust, määrati samas kodukorras kindlaks, et „referaatkoosoleku juhataja ja protokollija kohuseid täidavad R. liikmed, liikmetekogu poolt kindlaks määratud järjekorras.“ Nii pidi iga liige kordamööda refereerima, koosolekut juhutama ning protokollima. Ja et kõik liikmed tõesti suudaksid töötada kaasa, ning et ei voolaks rühma passiivset elementi, selleks võeti liikmeks vaid kolme viimase klassi õpilasi „päale nende esinemist rühma ees mingi tööga“ (s. t. referaadiga).

Selle kodukorra alusel töötati kuni 1923. a. sügiseni, mil 1. aug. hakkasid maksma haridusministeeriumi normaalpõhikirjad. E. R. senised sihid ja tegevus vastasid peaaegu täiesti normaalpõhikirjule, nii et need iseenesest ei avaldanud tegevusse mingit otsest mõju. Ent kuna rühma kodukord oli mitmes küsimuses siiski puudulik, n. puudus hooldaja, siis tuli seda ikkagi mugandada normaalpõhikirjule, seda enam, et ka senises tegevuses oli ilmnenud mitmeid puudusi.

Uus kodukord võeti vastu 9. okt. 1923. a. ja nimetati sellest alates põhikirjaks. Säälmän ilmnis koosolekul ka sel ajal Tartu ja Tallinna koolinoorte seas valitseva normaalpõhikirjade vastase protestivaimu lainetisi, kuigi veel nõrgalt virvendades.

Selles põhikirjas sõnastati E. R. eesmärk ja tegevus juba selgemalt:

„§ 1. ... A. Kasvatada õpilaste algatusvõimet ja püsivust, luua idealistlikku meeolu ning arendada õpilaste kohusetunnet iseenese, ligimise ja oma kodumaa vastu;

B. kaasa mõjuda õpilaste moraalse ning intellektuaalse tasapinna tõstmiseks ja soodsate tingimuste soetamiseks ühisele tööle..

§ 2. Oma eesmärkide saavutamiseks korraldab V. M. P. G. E. R. omavahelisi või avalikke kõnekoosolekuid, loenguid, kursusi, õhtuid ja annab koolijuhataja loaga välja kirjandust, asutab lugemislaudu ja raamatukogusid.“

Kuna vahepeäl oli avardunud märksa rühma tegevus, tulnud juurde uusi tegevusalu (lugemislaud), mis senist kolmeliikmelist juhatus

¹⁾ Kreeka keeli. Tähebänd otsekoheses tõlkes „sõna,“ kreeka filosoofid tähendasid „logosega“ aga laiemas mõttes ideed, mõtet.

liiga koormas, siis nähti uues põhikirjas ette kuus juhatusliiget. Et tegevust viia veelgi laiemale alusele, selleks otsustati võtta liikmeiks ka alamate (praeguste I ja II) klasside õpilasi. Sama põhikirja alusel töötab rühm veel nüüdki, oma 10. aastapäeval.

2.

Esialgsete kavatsuste kui ka esimese kodukorra järele rühma tähtsamaks tegevusalaks referaatkoosolekute kõrval pidi olema ajakirja väljaandmine. Suure õhina ja vaimustusega asuti alul žurnaali manu, kavatseti isegi lasta seda trükkida, viimaks jäädi siiski peatuma ühes eks. käsitsi kirjutatud iganädalasele ajakirjale, mida siis liikmed oleksid lugenud kordamööda. Kõigi nende kavatsustega ei saadud aga kaugemale, kui valmistati vaid üksikasjalik „sisukava“, koosnev kolmeteistkümnest „pääjaoskonnast“, näit. kool, ilukirjandus, matemaatika, tehnika, sotsioloogia, kunst, sport jne. jne. Ajakiri ise aga „ei ilmunud kaastöö puudusel, sest kõigil oli viimases klassis palju tööd ja sel ajal korraldati mitu kooli- ja klassipidu, mis kõik aja ära võttis“¹⁾. Viimast korda vahetati mõtteid ajakirja asutamise asjus 1921.-22. tegevusaasta esimesel koosolekul, 27. sept., kus aga Laretei ja Jaanson arvasid, et sellest ikkagi ei tule midagi välja, seda enam, et liikmete suurendamistöö kantakse ette referaatkoosolekuil.

Nii kujunes rühma päämine eneseharimistöö suusõnaliseks referaatkoosolekute läbi. Saanud 1920. a. dets. valmis kodukorraga ja juhatuse valimisega, asuti kohe 1921. a. alul (14. jaan.) tegelikule õpingutööle, referaatide manu. Asja uudsuse tõttu tõmbasid need alul huviga kaasa kõiki liikmeid, referaatkoosolekuil puudusid vaid paar-kolm. Ka esitl-mad võeti vastu huviga: lõpul tõusid alati elavad läbirääkimised.

Esitatud referaadest pälviks esijoones mainimist E. Oissari huvitav „Demokrites ja Plato“, R. Hundi „Sotsioloogia põhimõtted“, J. Jaasoni „Eesti kirjakeele arenemisest 19. aastasajani“, J. Kaalepi „Kultuuri tähtsus“, dir. Th. Koigu „Milleks matemaatikat õpitakse“ ja H. Kampuse „Õpilaste ja õpetajate vaherkord.“ On viimane referaat, milles referent „halbu külgi rohkem leiab... lõppenud, võtavad sõna niihästi õpetajad kui ka õpilased... Lõpuks soovitakse mõlemalt poolt edaspidi üksteisest rohkem aru saada ja et õpetaja jääks vanemaks sõbraks ja nõuandjaks õpilasele“ (protok. nr. 16). Selles ilmneb selgelt tole-aegne õpilaste ja õpetajate omavaheline mee-leolu, üksteisest täieline arusaamine. Nii võtsid

¹⁾ Eelnim. mag. bot. K. Mölder kirjust allakirjut-
tanule.

õpetajad, esotsas dir. Th. Koigu, prl. Einglase ja hr. Shotovskijiga osa pea kõigist koosolekuist, arutasid läbirääkimisel üheskoos õpilasiga päe-vakorrale kerkinud küsimusi — olid „vanemaks sõbraks ja nõuandjaks.“

Kuna aga ei leidunud õpilasi — pääle Paul Pohla, — kes liikmeks saamiseks oleksid taht-nud refereerida, siis kevadepoole tuligi puudus referaadest. Esitelmade puuduse loomulikuks tagajärjeks oli huvi langus. Nii konstateeriti 15. aprilli koosolekul liikmete sagedast puudu-mist ning heideti ette juhatusele: „et rühm ei paku liikmetele seda, mis temalt oodati...“ (prot. nr. 13).

Teise tegevusaasta (1921.-22.) 16 koos-olekust on säilinud protokollid vaid 7 kohta, mistõttu pole võimalik saada tervikulist üle-vaadet. Ent igal juhul huvitavamaid oli õpe-taja N. V. Shotovskij vene keeles esitatud referaat „Elu imed ja mõistatused,“ milles käsitles kosmose sündimist, hüpnotismi, fakiiri-kunsti ja lõpuks (iseloomustavalt tollele ajale) jõudis otsusele, et inimene suudab viimaks kõik nähted, mis senini paistnud imedena, seletada oma mõistuse abil.

Üldiselt sel tegevusaastal meeled olid rahu-nenumad, kadus esimesi koosolekuid iseloo-mustav närvlikkus — ent selle tõttu muutus ka üldine suhtumine ettekandesse passiivsemaks, vaevalt võeti veel läbirääkimisi sõna.

Järgmine tegevusaasta (1922.-23.) algas eriti jõuliselt, koosolekuil oli alul keskm. 80 õpilast, langedes aga kevadsemestriks 20-le! Nii siis sama nähe kui esimeselgi tegevusaastal: energilisele tegevusele järgnev üldine loidus. Esitatud referaadest kujunes huvitavamaks N. V. Shotovskij „Distsipliin koolis ja elus“ ning kaks koosolekut kestev „Õpilasteühingud väljaspool kooli,“ milles selgitas õpilasühingute tarvilisust ning andis ülevaate saksa (Pfad-finder, Wandervogel j. t.), vene, inglise, ameerika ning eesti noorsooliikumisest. Ka kõik koosolijad jõudsid lõpul ühisele otsusele, et õpilaste „organisatsioonid kooliga paralleel-selt peavad töötama... õpilaste omapääd teot-semisel tagajärgi ei ole: Koolinoorsoo Liidu liikmete arv väheneb alatasa. See tuleb just sellest, et liit kooliga ühisel platvormil ei asu.“ Sel ajal Viljandis võrdlemisi elujõulise noor-sepluse kohta lausus hr. Shotovskij: „Nende loosung peaks olema mitte: „Ole valmis teise aitamiseks!“ vaid: „Aita enne iseennast, siis alles teisi!“ Sellega tahab ta tähendada, et ... noorsepad rohkem rõhku enesekasvatuse pääle paneksid“ (prot. nr. 23). Teised refe-raadid olid päämiselt ilukirjanduslikkudel ja loodusteaduslikkudel teemadel, näit. M. Raua „Mõningaid jooni meie kirjanduse arenemis-teilt,“ O. Nahe „Juhan Liivi lüürika,“ J. Suur-kuuse „E. algupärane näitekirjandus“; H. Ur-

beli „Elektrotehnika,“ E. Ilusa „Darvin ja tema eelkäijad“ j. t.

1923.-24. tegevusaastal oli ilmselt märgata regressi tunnuseid, suudeti pidada vaid 5 referaatkoosolekut, mis oli vist tingitud juhatusliikmete osalise energia rakendumisest detsembris avatud lugemislaua korraldamisse. Neist viiest referaadist kujunes omapäraselt huvikeskuseks I kl. õpilase E. Oti 10. märtsil peetud referaat „Ristisõjad,“ mis tõmbas kokku enneolematu arvu — 160 õpilast ja 2 õpetajat.

Järgmisel tegevusaastal süvenes veelgi liikmete üldine loidus, jõudes nii kaugele, et suudeti pidada vaid üks referaatkoosolek, kus esines M. Kuldkepp teemal „Kriisist eesti kirjanduses.“ Teiste referaatide pidamiseks ei tulnud aga kokku tarvilikku arvu õpilasi, mida osalt põhjustas Spordiühingu asutamine ja koos sellega õppurite huvikeskuse kandumine klassiruumist spordiplatsile. Kevadel pääkoosolekul leidis isegi esimees, „et rühma tegevus palju edurikkam oleks võinud olla, poleks õpilaste keskel äärmist loidust valitsemas“ (prot. nr. 43).

1925. a. sügisega algas uue energilise esimehe Joh. Kuusiku juhtimisel uus tõusuaeg. Referaadest suurema osa võtsid oma alla kirjanduslikud ja kultuurajaloolised teemad, n. „M. J. Eisen,“ „C. R. Jakobson,“ „E. laulupeod,“ „Võitlusest halva kirjandusega,“ siis õpet. A. Vestrèn-Dolli oma uurimusil põhjenev refer. „Eesti kohanimed.“ Esmakordselt kogu rühma tegevuses refereeriti ka kujutatavast kunstist õpil. R. Koolmani poolt, n. „Kunsti hädad ja halvad küljed“ ning „Prof. Johan Köhler kui kunstnik“ — viimane Köhleri 100-a. sünnipäeva puhul.

1926.-27. tegevusaasta refer. sari algas Eliase põhjaliku esitelmaga teemal „Immanuel Kant,“ mille kohta aga lõpul räägiti, et „sarnased rasked referaadid pole arusaadavad kõigile kuulajaile“ (prot. nr. 85). Veel räägiti „Inimese põlvnemisest,“ „Aleksis Kivist“ ja „18. sajandi saksa kirjandusest.“

See jällegi väike tagasimineku refer. korraldamises, kui ka rühma üldises tegevuses oli tingitud seekord mitte enam „õpilaste keskel äärmisest loidusest“, vaid juhtide (P. Valgemäe, S. Kaup, V. Jänes) teotsemisest ka spordiühingu juhatuses, mis aga neile kui vaimustatud sportlasile sümptatiseeris rohkem. Sellep. heideti ette neile ka kevadisel pääkoosolekul saamatust. Sama olukord valitses ka järgmisel tegevusaastal, mil jällegi rühma esimees oli ühtlasi spordiühingu esimeheks, samuti teisi juhatusliikmeid oli ühiseid. Kogu seekordset tagasimineku võib panna seega juhatuse arvele, sest ei saa öelda, et liikmed oleksid suhtunud tegevusse passiivsemalt: läbirääkimised

kujunesid elavaiks, ka osavõtjaid oli võrdlemisi rohkesti, keskmiselt 60.

1928.-29. tegevusaastal valiti rühma esimeheks tegujõulisemaid õpilasi, Artur Äniline. Rühma juhtima asudes seadis ta endale sihiks: purustada 1922.-23. tegevusaasta rekord — 23 referaat-vaidluskoosolekut. Kuigi tal see ei õnnestunud (21 töökoosolekuga), siiski rühma tegevus, arvestades ka muid kõrvalharusid, tõusis enneolematule kõrgusele. Inertselt pea samas suunas jätkas ka 1929.-30. tegevusaast. rühma juhtimist Märt Lätt, viies selle kulminatsioonini Änilise kava — igal nädalal vähemalt üks referaat-vaidluskoosolek — täieliku täitmisele. (Faktiline kulminatsioon kvantiteedis, kvaliteedi kui raskelt määratava ning võrreldava otsustamine jäägu ära ebauhtlaste ajavahemikude tõttu.)

Kuna minu isik on liigselt lähedal käsiteldavaile kahele viimasele tegevusaastale, samuti on liig väike ajavahemik, mis kõik ei soodusta tegevuse objektiivset hinnangut, siis jätaksin selle lugejaskonna oma teha. Õpilaste poolt esitatud referaadest tõstaksin ainult välja E. Kulbuši viimisteldud ja keelelt eeskujulikud „Eesti teatri areng sünnist kuni 20. s. aluni“ ning „Knut Hamsuni elu ja looming.“ Mait Metsanurgale korraldati ta 50. sünnipäeval suurem kontsert-aktus ning tervitati juubilarite telegraafi teel. Üldiselt rühma 8. ja 9. tegevusaastal kaldu huvi kirjanduslikele aineile, kuna koosolekuruum jäi peaaegu tühjaks eelmisele aastale iseloomulikkude ainete man, n. „Eesti põlvumajanduse areng“ j. t.

3.

Paralleelselt referaatkoosolekutega on korraldatud ka puht vaidluskoosolekuid. Eriti viimaseil aastail, A. Änilise ja M. Läti ajal, on omistatud neile eriline tähtsus kui õpilaste avalikkuse ees esinemise ja kiire mõtlemise juures selge ning arusaadava väljendamise arendajana.

Esimene varane pääsuke vaidluskoosolekute oli juba 20. dets. 1922. a. teemadel: „Usud ehk religioonid“ ja „Kõlblus ehk moraal,“ mis olid tol korral õpilaskonnas võrdlemisi aktuaalsed küsimused. Teine vaidluskoosolek, ka alles katsetamisajajärgus, peeti järgmisel aastal samuti aktuaalsele teemale: „Noorsooliikumine ja Viljandi noored,“ kus ilma kindla kavata vaieldes esitati siiski mõningaid huvitavaid seisukohti toleaeagse noorsooliikumise kohta. Nii näit. Laos maalis sellest kaunis tõetruu pildi: „Viljandis on koolinoorsooliikumine soigus, kuid mitte huvi puuduse pärast, vaid majandusliku kitsikuse ja ... seltskonna ükskõiksuse pärast. Vilj. K. Liidult võeti ruumid, mis pärast tema tegevus praegu seisab. Teine org., Noorsepad, omavad küll seltskonna toetuse,

kuid seegi liikumine suudab ainult nooremate klasside õpilasi kiskuda kaasa" (prot. nr. 34).

Teise, juba kindlama ja enam-vähem ühelimelise perioodina vaidlusk. korraldamisel esinevad kolm t.-aastat: 1925. a. II sem. — 1928. a. I sem. Rohkem kui millalgi varem või hiljem, olid just neil aastail peetud vaidluskoosolekud lähedal õpilaste igapäevasele elule ja huvele, haarates kõige aktuaalsemaid küsimusi, näit. sport, kino, teater, mood, tants jne. Ka teemad olid lihtsad ja vaieldavad ning jälgitavad alamategi klasside õpilasile. Neil asioludel kujunesid ka vaidluskoosolekud elavamaks kui mingi muud ettekannetekoosolekud.

Neist vaidluskoosolekuist ilmneb selgemini kui kustki mujalt õpilaskonna meelsus ning mõtted, mille õiglasemaks kajastajaks tohiks olla koosoleku lõpul vastaspoolilt esitatud resolutsioonest vastuvõetu. Nii moe ja ilu kohta: „Noorsugu ei pea moodi eitama. Ta peab moega kaasas käima, kuid ei tohi äärmustesse kalduda. Mood peab kooskõlanema tervishoiuga" (prot. nr. 56 — 1925), ning aasta hiljem õpilase ja seltskonna kohta: „Igal õpilasel tuleb rõhutada seltskondlikku liikumist õpilaskonnas... Tuleb soovitada õpilastel korraldada omavahelisi teeõhtuid ning liikuda rohkem intelligent-ringides või -perekondades" (prot. nr. 81).

Nagu nenditud juba referaatkoosolekute man, iseloomustas seda tegevusperioodi esile tungiv spordivaim. See avaldus ka vaidluskoosolekuis: korraldati kaks koosolekut arutlemiseks „spordi ja noorsoo" üle ning ka kahel teisel („Kool ja tervishoid", „Praegusaja õpilane") mitte otsekohe spordiga seotud koosolekul nõudis sport endale lõviosa. Spordil, s. o. õieti rekordspordil, oli küll mitmeid innukaid ja teadlikke pooldajaid-sportlasi, ent üldine meelsus oli siiski rekordspordi vastu. Nii resolutsioon: „Sporti, kui üht kehakultuuri kui ka üldist kultuuri arendavat vahendit tuleb pooldada — kuid rekordspordi tuleb tervele ühiskonnale kahjulikuks pidada, iseäranis selles arenemissuunas, milline tal praegu antud" (prot. nr. 100 — 1927).

Paistab, et sellise teatud mõttes ebaloomuliku olukorra tekkimiseks — elu siirdus spordiplatsile, võistlusile, ent koosolekuil tunnistati see „ühiskonnale kahjulikuks" — mõjus kaasa õpetajaskonna spordivastane seisukoht. Nii näit. mõned õpetajate radikaalsed sõnavõtmised: M. Usai — „Töö, mis on tehtud ilma, et sellest oleks kasu ühiskonnale või tegijale enesele, on kasutu; rekordspordist kui niisugune on sellega kasutu (prot. nr. 100 — 1927). Edasi dir. Th. Koik — „Keha arendamist ei panda pahaks, aga mida saab ümbruskond saavutusist? Pole spordiga saadud kuigi kaugele..." (prot. nr. 108 — 1927). Ka vaieldi kahel

koosolekul, haarates küsimust õige laialt, kino ja teatri üle. Üldine sümpaatiat kaldus siiski teatri poole. Nii hääletati esimese koosoleku lõpul küsimust: kas pooldada kinot või teatrit, kus kõik koosolijad päale kolme pooldasid viimast. Teise koosoleku resolutsioonist konstateeriti: „... ärimeste sahkerduse tagajärjel publiku madalat maitset kasutades on film tihti alaväärtuslikuks saanud ja tuleb selle tõttu ettevaatlikult võtta" (prot. nr. 100).

Lähedased üksteisile vaidluskoosolekute poolt olid samuti kaks viimast tegevusaastat, mis möödusidki nende tähe all; nii peeti 24 referaatkoosoleku kohta 18 vaidluskoosolekut. Nende rohke arvu tõttu tuli viimaks nagu puudus kohaseist teemadest, hakati kordama varem käsitelduid, mis omakord mõjus avaldatud mõtete värskusele.

Seda perioodi iseloomustavad just ühiskondlikud ja „päevakajalised" teemad. Need olid aga nooremaile rasked ja muutusid sageli mõnede üksikute lõppklassi õppurite omavaheliseks „vaidluseks vaidluse enese pärast," n. „Väljarändamine Eestist," „Miks kasvab kuritegevus?" j. t. Nende rohkearvuliste vaidluskoosolekute sarjast paistab välja ka teisi, kus asja käsitati muutunud vaadete tõttu hoopis uues valguses kui aastaid varem. Nii võeti ühel koosolekul vastu resolutsioon: „Õpilasil ei ole soovitatav käia juba aineliste võimaluste pärast viimase moe järele, mis sageli loob teatud privileegeeritud seisukoha ainult selle tõttu, et õpilane suudab kanda teisist rohkem moesolevaid riideid" (prot. nr. 163). Hinnates aga kaasaegset noorsooliikumist Viljandis, jõuti otsusele, et see on rahuldav, kuna Maak. Gümn. õpilaste moraalses tasapinnas „... viimasel ajal on märgata isegi tõusu" (prot. nr. 141).

Vaidluskoosolekutega astus rühm ka oma kümnendasse tegevusaastasse.

4.

Koosolekute kõrval tõusis juba 1922. a. sügisel üles küsimus kirjanduslike võistluste korraldamiseks vabalt valitavil teemadel, mille teostamisele jõuti aga alles 1924.-25. tegevusaastal. Asja uudsus tõttu õnnestus esimene võistlus kõigest pärastisist paremini. Sisse tuli 13 tööd, neist 11 ilukirjanduslikku ja 2 teaduslikku. Hiljem aga kirjandite võistlused ei leidnud enam nii laialdast osavõttu. Ka tööde tasapind langes, nii et juba 2. võistluse žürii pidi tunnistama teaduslike tööde kohta, et kumbki esitatu ei vääri auhinda. Järgmisel aastal püüti võistlusi elustada sellega, et kuulutati need välja eraldi nooremaile (I ja II kl.) ja vanemaile (III, IV ja V kl.) õppureile, seotud ning sidumata kõnes. Ent nooremas rühmas ei võistlenud ühtki, vanemas ka ainult neli. Seotud kõnes kirjutatud tööd ebaõnnestusid

täielikult, mispärast hiljem ei korraldatud seda enam, kuni juubeliaasta I sem. uuesti katsetati puht luuletistevõistlusega — nüüd juba õnnestunumalt. Võistlesid nim. kaheksa autorit, igaüks mitmete luuletistega.

Senini peetud võistlusil on auhinnatud järgmised tööd:

1924./25. — a) ilukirjanduslikud:

1. Jaan Kiivit: „Mõtlused“, „Otsekui midagi kaitsekõne taolist“, „Algus ja lõpp“ ja „Seisatusil ja jalutusil“;
2. Elmar Reisenberg: „Ainult inimene“;
3. Oskar Nahe: „Varas“, „Kaks miniatüüri“.

b) teaduslikud:

1. Martin Veinmann: „Jooni hävitamise vastu“;
2. Julius Suurkuusk: „Mõnda kehalikust karistusist koolikorra ajaloos“.

1925./26. — a) ilukirjanduslikud:

1. Hugo Järsolav: „Kurbmäng elus“;
2. Arnold Sepp: Mitmesugused lühemad tööd;
3. Martin Veinmann: „Pildid“.

b) teaduslikud:

1. Martin Veinmann: „Milleks elame?“
2. August Tammist: „ „ „

1926./27. — a) sidumata kõnes:

1. Sergei Kaup: „Ovel Ruuk“;
2. Juhan Laretei: „Visandeid“.

b) seotud kõnes:

2. Sergei Kaup: „Väikseid valulaule“.

1927./28. —

1. H. Silk: „Kolm juttu“ (novellid);
2. Aleks. Lepik: „Sootuluke“ (nov.);
3. Jaan Reinberg: „Armastus“ (nov.).

1928./29. —

1. Aleks. Kaelas: „Mälestispilte isakodust“;
2. Elmar Kulbuš: „Tema“;
3. V. Roosmann: „Valma“.

1929./30. —

2. Elmar Kulbuš: „Kolm luuletist“ (luuletised);
3. Anonüümne: „Lepitusohver“.

1930./31. luuletisvõistlusel:

2. Peeter Toom: „Emale“;
3. Eino Kihno: Kogu luuletisi;
Albert Noop: „ „ „

Kirjatööde võistluste kõrval korraldati ka mitmesuguseid võistlusi males ja kabes. Tegelemine malega algas küll juba 1923.-24. t.-a., mil korraldati 6 mänguõhtut. Sarnaseid maleõhtuid peeti ka 1925.-26. t.-a. kolmel korral.

Esimene maleturniir kooli malemeistri nimel oli 1925.-26. t.-aastal, millest võttis osa 15 õpilast. Turniiri võitis August Eller, keda peeti kogu Viljandi õpilaskonnas parimaks maletajaks. Sellest lähtudes korraldas siis E. R. ka

Viljandi keskkoolidevahelise turniiri, mille võitiski Eller. Järgmisel aastal peetud kooli turniirist võttis osa 16 õp. Esimeseks tuli August Tammist, kes hiljem võitis ka V. koolidevahelise malematši. Pääle eelmainitute on olnud kooli malemeistrid: 1927.-28. — Mihkel Takk, 1928.-29. — Ilmar Raud ja 1929.-30. t.-aastal ka Ilmar Raud¹⁾). Maleturniirid, millest võtsid osa enamikus alamate klasside õpilased, on ainuke tegevusala R. 10 aasta kestel, mis pole avaldanud ei erilist languse ega ka tõusu tendentsi, kuigi aasta-aastalt on kasvanud esimeletajate võimed.

Pääle turniiride töi malellu elevust simulaanmatš, mille andis 23. jaan. 1927. a. Eesti koolinoorsoo malemeister Herbert Virkus (Pärnust), kes võitis kõiki pääle Anvelti, milline partii viigistus.

1926.-27. t.-a. alati ka kabeturniiridega, mis leidsid veelgi suuremat osavõttu, toimudes keskmiselt 20 võistlejaga. Turniire on võitnud senini, s. t. kooli kabemeistrid: 1926.-27. — Saarsen, 1928.-29. — Ilmar Raud ja 1929.-30. — Kirill Tünder.

Harilikkude turniiride kõrval peeti 26. okt. 1927. a. esimene välktorniir kabes, mõtlemisajaga 5 sek. Sarnaseid välktorniire on korraldatud hiljem ka males.

Eesti Noorsoo Karskusliidu kahe ülemaalse noorsoo kõnevõistluse eeskujul tõusis 1930. a. alul üles küsimus samasuguse korraldamiseks ka rühmas, mis teostuski 6. märtsil kuue võistleja osavõttel. Teemaks oli „Üles mägedele!“ olgugi küll esmakordselt Viljandis, õnnestus võistlus siiski üle ootuste hästi. Žurii määras 1. koha Julius Partsile ja 2. Aldo Lattikule.

5.

9. okt. 1923. a. peetud pääkoosolekul otsustati võimalikul korral avada kooli ruumes lugemislauad. Järgmisel koosolekul, 9. nov., kaaluti lugemislaua avamise küsimust veel lähemalt. Rühma halva rahalise seisukorra pärast „soovitatakse juhatusel kõiki võimalusi kasutada hinnata ajalehtede saamiseks...“ (pr. nr. 30). Mõned ajal.-ajakirjade talitised tulidki vastu tasuta lehe saatmisega või jälle hinnaalanduse andmisega, kuna teiste tellimiseks saadi toetust õpetajailt 3000 mrk. ning klassides toimitud korjandusest ka ligi 3000 mrk., nii et dets. alul läkski korda avada lugemislaua 20 ajaleheajakirjaga.

Avamisest pääle on lugemislauad muutunud R. tegevuse lahutamatuks osaks ning õpilaste meeldivaks koosviibimiskohaks, olles avatud igal koolipäeval kella 15—19. Praegu on R. lu-

¹⁾ I. R. tuli mõlematel aastatel ülemaalisest koolinoorsoo maleturniirist (Narvas ja Haapsalus) E. R. esinajana osa võttes 3. kohale.

gemislaud Viljandis täielikum kui ükski teine, sisaldades 15 loetavat ajalehte ja 10 ajakirja nii eesti kui saksa keeles.

6.

Kuna 1925. a. sügisel kooli kooperatiivi nõukogu otsustas eelmise aasta 6000 mk. asemel lugemislaua ülalpidamiseks anda vaid 2000 mk., siis oli R. juhatus sunnitud otsima tarviliku raha hankimiseks muid väljapääseteid. Selleks tuldi ideele, korraldada R. 5. aastapäeva puhul rahaline kontsert-ball. See teostus 12. det. ja andis sissetulekut ligi 5000 mk. Esimese kontsert-balli hää õnnestumise järele korraldati neid järjekindlalt igal t.-aastal. Peod ehk kontsert-ballid ongi päämiselt eksisteerinud sissetulekuallikaina kui R. oma ettevõtte. Nende kõrval korraldati 20. nov. 1926. a. sissetulekute hankimiseks ka raadioõhtu, mis aga ebaõnnestus, andes vaid puhast ülejääki 260 mk.

Kuna E. R. kaasa aitas korraldada Viljandi E. Haridus. Tütarl. gümn. kirjanduslik-teadusliku ringi algatusel kõikide Viljandi keskkoolide poolt 2. mail 1925. a. peetud Ed. Vilde ja 26. jaan. samal a. Aug. Kitzbergi auõhtuid, siis sai ka nende puhtast sissetulekust solidaarselt üks osa Rühmale, mis oli vastavalt 1554 ja 1320 mk. ühiselt V. E. H. T. g. kirjandusliku-teadusliku ringiga võeti osa ka Eesti Karskusliidu¹⁾ volitusel 12. ja 13. okt. 1929. a. karbi- korjandusest karskustöö hääks, millest jäi Rühmale 35 kr.

Ent suurem osa sissetulekuist saadi siiski mitte oma ettevõtteist, vaid teisalt. Siin vaheldusid kaks allikat: esimesel aastal ja lugemislaua avamise ajal olid ülekaalus toetussummad (koolilt, eelnimetatud summa õpetajailt lugemislaua avamiseks, kooperatiivilt ja üksikuult klassidelt), kuna viimaseil aastail R. tugev- nemisega suurema sissetuleku moodustasid liik- memaksud. Ka andis päale lugemislaua avamist väikest lisatulu lugemislauast järeljäänud va- nade ajakirjade-ajalehete realiseerimine.

Mis puutub väljaminekuisse, siis need on alati pidanud sõltuma sissetulekuist, välja ar- vatud vahest paar esimest tegevusaastat, mil puudusid igasugused majanduslikku ilmet kand- vad üritised ja väljamineku moodustasid vaid asjaajamiskulud. Kui aga hiljem asutati luge- mislaud, siis on see neelanud kogu tegevus- aasta sissetulekust lõviosa. Kuivõrt on olnud sissetulekuid, niivõrt täielik on olnud ka luge- mislaud: kõik vabad summad kulutati selle päale. Teisist väljaminekuist oleks nimetada mõned väikesed summad kirjavahetuseks ning lugemislaua tarvis inventari muretsemiseks.

¹⁾ Alates 11. jaan. 1929. a. kuulub E. R. Eesti Noorsoo Karskusliidu liikmeks. Viimase kongressist 1929. a. lõpul Tartus võttis E. R. osa 4 esindajaga.

KÜMME AASTAT ENESEHARIMISTÖÖD ARVUDES

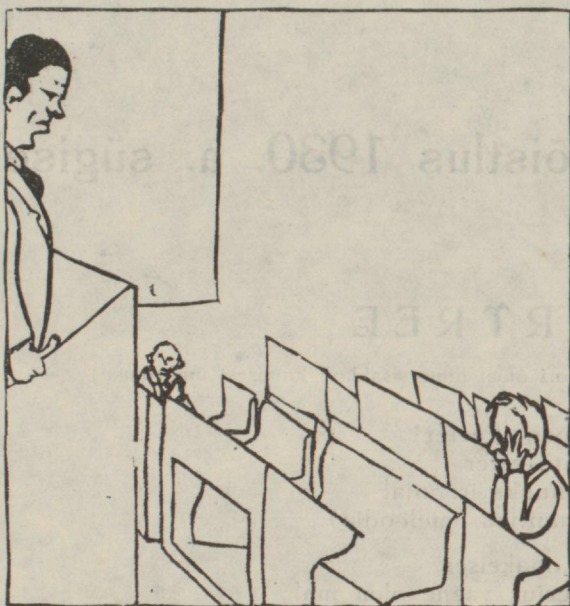
Tegevus- aasta	Hooldaja	Liiikmeid	TULUD		KULUD		Pääkoos- olekuid	Juhatus- koosolekuid	Referaa- koosolekuid	Vaidus- koosolekuid	Makusid	Aktusi	Male-kabe- turniire	Kirjandite- võistlusi	Lugemis- laud
			Kr.	Kr.	Kr.	Kr.									
1920.—21.		24	16,—	—,85		7	?	13	—	—	—	—	—	—	—
1921.—22.		43	5,89	—		3(?)	?	16	—	—	—	—	—	—	—
1922.—23.		34	6,64	3,98		3	?	22	—	—	—	—	—	—	—
1923.—24.		43	65,52	65,78		4	?	5	—	—	—	—	6	—	—
1924.—25.		19	82,56	73,48		2	?	1	—	—	—	—	—	—	—
1925.—26.		115	119,04	121,77		2	5	16	—	—	—	—	5	—	—
1926.—27.		170	123,38	120,9)		3	7	4	—	—	—	—	5	—	—
1927.—28.		109	86,74	88,47		2	7	4	—	—	—	—	2	—	—
1928.—29.		141	77,90	97,66		3	9	11	—	—	—	—	4	—	—
1929.—30.		174	161,49	163,35		2	20	13	—	—	—	—	4	—	—
1930.—31.		146	86,25	47,36		1	8	3	—	—	—	—	—	—	—
(kuni 15. nov.)			831,41	783,60		32	?	108	—	—	—	—	26	—	—
															8
															5
															8
															7
															7

Nagu alul juba mainitud, võeti esialgu R. liikmeiks vaid kolme viimase klassi õpilasi, neidki vaid päale referaadi esitamist. Kuna esimesel tegevusaastal enamik liikmeid oli abituriente, sellepärast järgmisel aastal ei saadud enam pidada sellest kinni, sest sellisel juhul oleks jäänud Rühma vaid 4—5 õppurit. Nii võeti paratamatult 1921. a. sügisel enamik liikmeksastujaid vastu ilma esitamata referaati, mille tõttu liikmete arv eelmise aastaga võrreldes ilmselt kasvas: 24-lt 43-le: See paratamatult tekkinud olukord tunnistati järgmise aasta sügisel õigustatuks, mistõttu tuli rohkemal arvul

4. ja 3. kl. õpilasi Rühma. Varem ei olnud kindlat liikmemaksu päale vabatahtliku toetise. Samal 1923. a. 11. okt. päakoosolekul määrati ka kindel liikmemaks 25 snt., mis on püsinud kogu aja.

Nagu kogu tegevus, nii langes 1924.-25. õppeaastal J. Jaanussoni esimeheks oleku ajal ka senine võrdlemisi stabiilselt seisnud liikmete arv 43-lt 19-le. Alates järgmisest aastast on kasvanud liikmete arv pidevalt, jõudes kulminatsioonini 1929.-30. t.-a. (174 l.). Kasvamine on toimunud alamate kl. õppurite arvel, milleks põhjaneva tähtsusega oli 1923. a. sügisel vastuvõetud uus põhikiri. Siiski oli veel 9. aastapäeval kaaluvam osa — 75% — kolme

ALBERT TIŠLER

Referaatkoosolek uemast eesti kirjandusest.

Vaidluskoosolek teemal: „Õpilane ja sport.“

viimase kl. õpilasi, mis tuleb osalt ka sellest, et abituriumist liikmete protsent järjest on tõusnud, jõudes aastapäevaks 100%-ni. Üldse oli 9. aastapäeval E. R. koosseis järgmine:

5. kl.-dest 28 lgt.	—	100%	} Üldisest kooli õpilaste arvust 61%.
4. „ 55 „	—	86%	
3. „ 29 „	—	50%	
2. „ 21 „	—	41%	
1. „ 23 „	—	30%	
Õpetajaid 15 „	—	83%	

8.

Ekstlenud ajaloolis arves, laskuksime nüüd tagasi olevikku, vaatleksime veidi juubilari ta aupäeval. Palju on siin muutunud käesoleva

aasta kestel, tegevus on märksa avardunud ja haaranud endasse uusi vorme, uusi teotsemisalu.

Juba möödunud tegevusaasta lõpul ilmnas nagu üleküllastus iganädalast koosolekuist. Need muutusid õige kahvatuiks ja ainult juhtide kohustuslikuks kooskäimiseks. Mitmed koosolekul jäid osavõtjate puudusel isegi pidamata. Oli selge, et siin pidi leitama mingi uus ja rohkem vastavam teotsemisvorm, milleks täitsa õnnestunult hakati katsetama õpiringidega. Asutati retoorika (2. aprillil 1930. a.) ja loodusteaduse (4. aprillil 1930. a.) õpiringid. Rühma esimehe juhtimisel avaldas esimene elavat tegevust iganädalasil koosolekuil, mis spet-

siaalselt olid pühendatud kõnekunstile ja deklamatsioonile. Samas suunas õpiring jätkab tegevust ka juubeliaastal Julius Partsi juhtimisel. Liikmeid ringil oli alul 11 ja nüüd 14.

Loodusteaduse õpiring teotses möödunud õpiaastal peamiselt loomade prepareerimise ja nüüd lindude toppimise alal. Liikmeid on praegu 6. Ringi juhib Oskar Laur.

Neile tuli manu 17. sept. veel näitekunsti õpiring, mis kohe alul hakkas korraldama näitekunsti kursust teater „Ügala“ näitejuhi hr. Alfred Meeringu juhtimisel, samuti õppima ka näidendeid. Ring on praegu elujulisemaid ja kursusest võetakse osa suure huviga. Liikmeid on ringil 26, teda juhib Johan Teder.

Möödunud sügisel loodi Rühma manu ka salongorkester 11 mängijaga, peamiselt esinemiseks kontsert-ballil. Hiljem paluti orkestrit

esinema ka kooli ja Viljandi Rahvaülikoolide Seltsi pidudele. Juubeliaastal orkester jätkab uues koosseisus harjutisi 10 mängijaga. Lisaks orkestrile asutati juubelipeol esinemiseks paremaid lauljaist 20-liikmeline laulukoor.

Spetsialiseerumine kandus ja kandub veelgi Rühma üldtegevussegi, mille siiramaks esindajaks tohiks olla esperanto kursus 34 osavõtjaga. Lektoriks on Viljandi parim esperantist hr. Augustin Pung.

Kuna mitmed õpingid ja kursused küllaldaselt on rakendanud liikmete huve ja energiat, ning et mitte jälle kutsuda välja üleküllastust, siis on juubeliaastal teadlikult loobunud M. Läti põhimõttest, üldisi referaat- ja vaidluskoosolekuid on korraldatud harvemini kui igal nädalal.

— Ja nüüd, kümne aasta pärast, on realiseerunud E. R. esialgne siht — žurnaali väljastamine, milleks tohiks ju olla käesolev album.

E. R. esimene luuletistevõistlus 1930. a. sügisel.

PEETER TOOM

AUTOPOORTEE

(Märgusõna „Tarm Täname“ all sisse antud, autori õiget nime sisaldav, kinnisest ümbrikust.)

Olen Toom, Ennu poeg, Peeter!
Hing Ruumin tajumata eeter:
hingeatomid — yksainuke iroonia!
(Kungil unistis, romantika, meloodia).

Mina olen hiinakeiser —
kerjus vaene olen ma!

Mina olen kõigist rikkam —
olen hulgas — pennita!

Mina olen rikkam kui Pärsia šahh,
olen siiski ma vaesem kui kerjus:
maailm oman täiusen minule kuulub,
ise ma osake Kosmostest!

Olen koivard Ruumi tänavail,
olen inimene Aja väravail.

Olen inimene tinti nutvaga sulega —
sulg sydamen hyyatusmärgiga!

Olen kantseleikirjutai,
kes yles märgib teie teod!

Mina olen ammu surnud —
kõigist kauem elan ma!

Mina olen kahepaikne —
nutan, naeran korraga!

Vahib muigel yle Äja
näo ovaalne elliptika.
Huuled kuuman suudlusveren,
käevarred Elu embavad!

All kulmude võsa
pilkude tuli,
mis rahutult sööstuman ilma:

Vahib skeptik läbi optimisti prilli
Elu kirev-värvilisi lilli —
ilm silme een on nagu tulevärk! . . .

12. XI. 30.

PEETER TOOM

EMALE

(E. R. luuletistevõistlusel kroonitud 2. auhinnaga.)

Ema, sinu Elu olnud vaid valu & nutt,
vaid viirastis õnnedehek!
Rõõm elun sinul olnd on vaid muinasjutt:
ööl udusel tähtedevilk!

Ema, sinu Elu käind haudade teed —
ta sammund on kalmudereal!
Su aastad vaid pikad on kurbustekeed —
sa valu leidn siin & ka seal!

Tean ainult ma yhte — ei unusta või
su laule, mis laulnud sa mull'! —
Su unistist ilusat piimaga jõin
su rinnast, kurbust & valu!

Veel mäletan seda, kuis kurbusen rind,
siis lapsel, kui kurb oli viis
sel laulul, mis laulsid kui vurises vokk,
öö päeva kui endaga viind.

Ei ainustki laulu ei mäleta s'ult,
mis rõõmudes helkinuks kord!
Vaid unistist, usku — ei lõputult
sa asu kesk muredemerd.

Mis trööstis sind valun, mis rõõmu sul tõi:
vaid ainuke ärras su usk!
Kui kahju, et seda ei pärinud ma:
mul rinnas vaid rahutus, tusk! . . .

5. XI. 30.

PEETER TOOM

ISSAMEIE

Oo Inimene! — kes sa Aegade Isand!
Kes sa syndanud kasarmun väikesen,
kes sa rännanud Aegade suurusen:
oled loond sa kes Taevad & Põrgud!
Ole ylistet!

Oo Inimene! — kes sa väikluste Jumal!
Kes sa võid hävita väiklusen enda,
Aegade rüsinan kägistad venda:
kes sa ajude tarkusest rumal!
Ole sa neet!

Oo Inimene! — lood Ajad ja Saatuse!
Sa lood tajutavad suurused Ruumin,
ent saabub tajumata Suurus suurim:
kaod, hääbud suurusest Põrmusse!
Ole hävitet!

12. X. 30.

PEETER TOOM

OLEVALE

Päevast päeva vanu hädaldaman kuulen:
noored läind on raisku!
Täiel teadvusel ent siiski sööstun
Elu kuuma kaissu!

Mis mul sellest, kuidas vanad tunnevad, mõtlevad:
Olev on selleks liig pakkuv!
Vahel kahe generatsioon,
keskel mõtete revolutsiooni
vaade ei kunagi yhtuv!

Unustand ju vanad ammugi on selle —
kunagi ka nemad olnd on noored!
Kunagi ka nemad ruttand Olevale sylle:
hyljand vanad vaated.

Unustand vist vanad ammugi ju selle —
neidki hurjutet!
Nemadki kord jooksnud käskimata tulle! —
Vanust takistet!

Mis mul sest, et vanad hurjutavad!
Tõed endale loon uued!
Endale loon enda Jumalad,
Kuradid & vaated! —
Olevale sylle,
sylle Tempole!
Kaissu läbi Ruumi ruttavale Ajale! —
Kõik hallitand sõita võib Põrgul.

4. XI. 30.

T U L E V A L E

Vaata! kuis inimesed kisendavad
 janun Su järele, oo Tulev!
 Miljonid põlvitavad ette Sinu,
 sirutades käevarsi Su järele,
 oo Tulev!
 Sa päästad inimese tema hallund igapäevasusest,
 Sa tood temale vaheldist —
 tood õnne!
 Vajab inimene ainult ruttavat,
 ainult Tulevat —
 vajab vaheldist!
 Ning hetk ylim on Uue saabumishetk:
 võib seista inimene
 hetkel sellel tunni Paradiisi väravan!
 Oo Tulev, Sa Aegade Jumalaid!
 Kes Sa viid Minevikku kõik Oleva!
 Kes Sa tood Ajad uued,
 inimesed uued,
 uued Tõed & uued Jumalad!
 Kes Sa astud miljoneil jalul!
 Kes Sa tuled võitjana:
 tääkidest purustet,
 käsil või kant!
 Kes Sa inimese,
 tolle elaja suurima,
 lunastad vanast:
 tood vaheldist hinge!
 Ole ylistet
 kiidavad Sind miljonid suud:
 ole ylistet! —
 Too mullegi kybeke õnne!...
 9. XI. 30.

S Y G I S

KATKEND

— — — — —
 Ymber kuu verevaese lyhtri
 hambaid säravaid on linnuteele reastet tähti...
 Öö tuuletu, pehmus, meteoride sadu —
 mõtted on tallaman tundmata radu...
 Sajab taevast kui õnne!
 Sydamen tuhandeid meteore,
 ajun rändavaid mõtetevoore:
 sajab tähti inimesele sylle!
 — — — — —

7. XI. 30.

S Ü G I S J A M I N A

KATKEND

Üle tõrvat katuste ja kõrgepinge,
läbi sügistuule vinge, piserdub.
Niisket, vastikut, lõikavat valgub hinge
mürgina; midagi kaheneb, niserdub.
Ulub tuul üle alasti linna,
alt mädaneva, mustund mäerinna
balanseerib räbalates kogu —
inimene-sant — hääbuu kehalogu.

ELMAR KULBUSCH

A G O O N I A

(1929.-30. t.-a. kirjandite võistlusel auhinnatud luuletisi)

Tühjus, isud sa miks mind nii?
Haarad kütke mu hingegi,
Muljud rusuks mu luudeni,
Imed kestaks mu ajugi.

Mida nüüd näen? Kas kalmistul kaevataks hauda?
Asjatus rabelev sisimas!
Kuule sa! Vasta, miks piinad mind?
Ihkad sa näha mind väsimas?
Kuidas mul hääbumas elust ind?

Värskete hauale ligineb leinarong sünge.
Asjatus, tühjus — te sõbrad mul nüüd,
Triumfil te hinges mul helate...
Kas ei ma ole väärt ühtki eküüd,
Et õnne mult hoopis te keelate?

Pikka, nii pikka laskub sügavusse puusärk.
Unelmad kaunid — needki mult riisute.
Mu rahu? Tost säilib vaid muistne veel müüt...
Vahedail küüsil puruks kõik kisute —
On asjatult havedat õnnegi püüt.

Rabe, külmunud muld langeb kattedeks laibale.
Mõtted mu ennatud! Kuhu nüüd matkate?
Haa — te ju kalmistut areldi haistate —
Mõtted?! Kas te siis mu armutult tapate?!
Võib olla kõrgeimat õigustki mõistate.

Hoiates heliseb kell...

Õ n n . . .

Tema üksildase onni seinä veeres solisesid jällegi rahutud veejoad. Tuli kevad.

Ja kuidas tema pikil talvapäevil ja -öil töbisena voodis lamades oli igatsend taas kuulda seda mahedat, eluküllast sosinat, seda rahutut vulisemist talvisest kõnstsast mustund sõredate lumekihtide vahel. Ja nüüd kuulis ta seda; iga meel, ei, isegi iga juuksekarv ja küüned ta jäsemeil tajusid uut saabuvat kevadet. Nüüd ta tuli, nüüd ometi kord...

Haigena oli ta lebanud voodis kogu tolle pika talve ja oli oodanud vaid kevadet. Ja nüüd see tuli. Nüüd kord võib temagi lähkuda nende rõskete seinte vahelt, kus pidi mahajäetuna roiskuma palju pikki kuid. Nüüd võib temagi veel hingata täie rinnaga värsket õhku, võib paisutada oma korisevad kopsud täis elustavat, ergutavat aroomi. Jaah! Nüüd varsti pääseb siit, näeb jälle inimesi...

Ah! nii kitsas on siin, hingatagi on raske — nagu tohtu raskus lameskeleb rindadel, vajutab, surub. Kopsudes vingub nagu kaeblik tuul talvisel ööl onni korstnaski ja tihti pärast ägedaid kõhahooge nõrgub suhu sooja, paksu verd. Lõpeks see viiski veel hästi, näeks veel kord kevadet. Saaks välja sest rõskusest tiinestund onnist.

Väljas kuid vulisevad kevadveed ja üle habrastund hangede jookseb niutsudes näljane peni, otsides lumest vabanevais risuhunnikuis. Ja säält mitte midagi leidnud, hulub ta kurvalt, luunilõikavalt...

Väljas on ärganud sadu hääli. Läbi katkiste aknaruutude ja üksteisest eemale taandund seinapalkide tungib rõskesse onni hääli... Ta vanadusest ja raskest tõvest aukuvajunud näo üle libiseb mahe naeratus ja nagu uneledes

libistab ta oma kondise käe üle pika habemē. Saab, nüüd ometi kord saab välja siit, saab kuulda lähemalt noid kõrvutungivaid hääli, saab lõhnatada jälle noid kevadisi aroome, millised juba praegu nii ärritavalt tõusevad ninna. Saab näha päikest. Ja, isegi päikest näeb jälle. Näeb varsti, sest on juba kevad, häälitsevad vaid linnud ja läbi killunenud ja räbalatega topit akna paistab eemal metsa rohelistus. Välja, välja kord ometi! Ah! Kui ainult too valu rinnus lakkaks hetkekski, kui ainult too neetud raskus natukesekski ajaks kerkiks rinnalt. Ent... välja...

Ja nüüd vaevaliselt tõuseb ta voodist, tõuseb omalt lehkavalt asemelt lehkuv inimvari. Ai! ja kuidas siin sisemuses kõik rõhub, kuidas pää pööritab ja hinge matab!

Ja nagu unes astub ta ukse poole. Hele päikesepaiste valgustab hetkeliselt kogu onni ja ta võpatub sellest. Haarab kätega tuhmiks muutund silmi ja vajub ägades lävepakule.

Kevad, see on siis kevad. Ah! Kuidas kiunudes voolab värskē õhk läbi pehkind kopsude, kuidas päikesekiir õrnalt silitab külma, kondist kätt. Avat sõormeil kisub ta endasse toda elustavat, mahedat õhuvoolust, ent silmad hullumeelselt rändavad kauguses. Ikka kiiremaks ja kiiremaks muutub hingamine — rohkem, rohkem hingata!

Õhku! Õhku!

Ta tunneb, kuis temale ei jätku sellest, teab, et seda on külluses, ent temale ei jätku sellest. Ikka kiirenevvalt tõuseb ta aukuvajund rind ja kiunuvad kopsud.

Väsind hingamisest, murtud sisemisist valudest, vajub ta rohule. Eemalt metsast kostub nagu läbi une väsind linnulaul...

JULIUS PARTS

Üles mägedele!

(Katkend E. R. 1. kõnevõistlusel 1. auhinnaga kroonitud kõnest.)

Sageli teadlane-mäeronija ei loobu oma sihi saavutamisest, hoolimata raskusist, riskides isegi oma eluga. Siis imestellakse ja küsitellakse: mis meelitab seda inimest sinna, üles mägedele?!

See teadlane-looduseuurija on uudishimu ja tahte tulvatud näha ja uurida ikka kõrgemaid ja tundmatuid maastikke.

Kogu inimkond on selliste mäeronijate kari. Inimkond janub kultuuri; kultuur on ta väärtuslikem aare. Täniini on saavutatud palju ja imestlemisväärsset: mõelgem vaid meie aja tea-

dusele ja tehnikale. Ent me ei rahuldu veel selle kõigega, vaid, võides eeldada ja ennustada ikka oivalisemaid-kummalisemaid leiutisi ja uurimusi, huvitume sedaenam tulevikust. Kas pole huvitav elada aastal 2000!

Teame, et inimkond koosneb rassest, rassid rahvaist ja rahvad üksikuist isikuist. Nii siis oleme kõik ründajad üles mägedele. Ent on tõik, et kõik rassid, rahvad ja isikud pole inimkonda viinud edesi samaväärselt. Meile, kes me näeme iga päev elu ründavat, kerkib küsimus: mispärast kõik pole siis selles rünn-

kus üheväärsed? Ja meie, tahes olla oma elus enim saavutajaid, küsime: kuidas on võimalik saavutada enim?

Esimesele küsimusele vastatakse: kõigile pole antud võrdselt võimeid ja võimalusi. Ja teisele kostetakse: valinud õige tee ja kasutades oma tarmu täiel määral, saavutame enim.

Ent igal noorel on raske lahendada ja õieti lahendada probleem, kuidas suunata elu, et kasutada oma tarmu täiel määral. Selle probleemi lahendise tulemuse mõjutajaiks on väga mitmesugused seigad. Kahtlematult suure tähtsusega tegur on siin miljöo, milles asuvad probleemilahendajad — noored. Seepärast küsime: milline on siis see miljöo, milles meie kasvame ja kosume? Mida ennustatakse meist ja mida ise ennustame endist?

Täis pessimismi noorte vastu on õhkkond. Aeg on sõjajärgne, murrangujärgne, kus veel õhkkond mürgitatud. Kuid kuivõrt on põhjendatav vanema generatsiooni alaarvustav suhtumine tänapäeva noorsukku?

Neile, kes kurdavad tänapäeva noorte ideetust või liig madalate ideede taotlemist, peab kurbusega möönma, et osaliselt on neil tõtt. Osa tänapäeva noori tõesti odavalt müütub oma ideaale, andudes mitmesuguseile kergesti hangitavaile lõbudele, kulutades sellega liig vara pärast nii vajalikku tarmu. Mõtlen siin ala- või nullväärtuslike filmide vaatamist, ebakarskust ja muud sellist. Ent palju on ses vanade hädaldamises ka ülekohut noorte vastu, noorte hinge mürgitamist pessimismiga, selle asemel, et arvustada objektiivsemalt ja sooritada olukorra parandamiseks midagi reaalsemat, et julgustada noori eluks.

Areng on ju alaline uuendumine, mille toob kaasa iga uus generatsioon. Kui säiliks vaid vana, andmata aset uudusile, saabuks vaimne tardumus ja poleks rünnakut üles mägedele. Fr. Tuglas väljendub järgmiselt:

„On olemas inimesi, kellel näiteks kirjanuse ajalugu lõpeb vana-romantismiga ja kes midagi ei taha teada hiljemolnust. Nad on vaimsel võidujooksu-staadionil oma kaastege-lasist kolm-neli ringi jäänud maha, kuid nende järgi ei määrata ajajärgu vaimset rekordi. Nad sammuvad tasahiljukesi haua poole.“

Või teisalt Fr. Tukla sõnad uuendiste kaitseks:

JULIUS PARTS

— Aeg on nii hiline, ent isa pole jõudnud veel koju, sõnas Ülo ühel talveõöl, istudes ärksalt ahju ääres, põgusalt unest ärrganud emale.

— Jumal teab, mis võis juhtuda, lisas ema tõustes voodis istukile ja püüdes vaadata videvikuliselt valgustatud toas kella, mis äsja oli

„Mõista hukka üht uuendist on tuhat korda kergem kui seda kaitsta. Hukkamõistja poolt on kõik: traditsioon, inimlik laiskus ja inimlik mõttetuimus. Hukkamõistmiseks on vaid vaja tarvitada ammukasutatud mõtteid ja kulunud sõnu.“

Avaldatuga ei taha me sugugi hüljata hallpäisi vanu, vaid tunneme aukartust nende vastu nende saavutiste pärast.

Nii siis: generatsioonide vaheline võitlus näib vältimatusena, kuid ärgem unustagem, et teadus ja tehnika annab meile noorile uusi relvi ja meie kohus on rünnata kõrgemale säält, kuhu on jõudnud eelkäijad.

Astugem iseseisvasse ellu hästirelvastatuina; siis on võimalik end elus panna maksma, kasutades tarmu täielikult.

Teadkem, et isikut hinnatakse ta loomingu-ga. Selle maksimumi saavutamiseks hävitagem esiti elupahed. Maha leigus! Riskigem kui tarvis. Otsides kõikjal kuldset, vaikset keskteed, on meil suurim võimalus eksida. Maha mannetu hädaldamine! „Õnnis on too inime, kes ei hädalda“, ütleb Maksim Gorki. Ja eesti vanasõna kui seletab kuulsa kirjaniku sõnu: kus viga näed laita, säält tule ja aita.

Hiivates iseseisvalt elulaeva ankru, ärgem kurtkem marusid merel ja ärgem kurtkem ihalduserandade kaugust, vaid huilakem läbi tormigi kui poeet:

Elagu elu, mis põletab rinda,
sulatab, seletab võimete kulda.
Elagu elu, mil võitluseks hinda,
kevade külvideks kütisemulda.

(G. Suits.)

Ha rastades sellist elu ja lähtudes optimistlikult eluvõitlusse, sooritame selle, mis meie kohus, saavutame enim.

Ksv! ksv! nautigem elust vaid kõike kaunist kõrval tõsise töö. Ja huulil helistagem hüm-nina Gust. Suitsu — tolle aatelauliku — värse „Raudlaulust“ —

Müü kallilt, noormees, oma hinge,
pea elulaine randa vaob!

Ja ainult korra leegib süda
ja mõte aate mõõka taob.

Kui Hannibalil noortel seisku
nii kõrged Alpid silma ees!

Ja ainult üle nende harja
Itaaliasse pääseb mees.

Vabaduse hommikul

lakanud kuulutamast kesköö-tundi.

— Ega sõjaliin niikaugele ikka veel pole jõudnud.

— Kes seda nüüd teab. Võib-olla on ka Koti-Jaan kõneles ju. — —

— Millal?

— Ah ja, sa polnud siis toas. Jaan läks eelõhtu siit läbi ja küsis, kas meie vana on läinud juba rettu. Enese ütles tõttavat rongile, et sõita sõjaliipi eest kaugemale ja varjule ko duste vaenlaste käest. Ta ütles punaste väed olevat kaunis lähedal ja arvas, et siinsed punased peatselt algavad oma „tööga“ — vallas olevat pandud kaksikümmend viis peremeest surmakirja. Jaan teadis olevat enese kindlasti nende surmakandidaatide hulgas. Ta soovitas, et meie vanagi läheks rettu. Kuid võib-olla ta juba on sattunudki punaste pihku.

— Ootame, emake. Igal hetkel ta võib saabuda. Pole võimalik võtta ette muud, kui oodata ja loota.

— Ja, pojuke. Aga vaata korraks aknast õue, vahest on tulnud.

Külm oma lilledega oli muutnud akna pea üleni tuhmi, ainult paari ruudu nurgast võis vaadata kuupaistesesse õhe.

— Kas on?

— Ei elavat hinge, oli Ülo vaikne vastus, silmitsedes tühja õue.

Ja jälle nad vaikisid mõlemad, mõlemail hing rahutu. Ema langetas pää padjale tagasi; poeg siirdus endisele istmele.

Punaväeosad võisid ulatuda juba linna. Senini polnud suudetud neile veel organiseerida mõjuvat vastupanu. Sellisel käärival ajal oli sõitnud linna Ülo isa ja ta naabertalunik Killi-Jaak. Nende naabrite ainulapsed õppisid linnas gümnaasiumis, mistõttu isad iga paari nädala tagant käisid linnas viimas järgi oma armsamaile toiduaineid ja muud. Koju jõudsid nad selliseilt reiselt tavaliselt õhtuks. Ent tookord, mil nad olid läinud teele puukoormatega harilikul ajal, pidi juhtunud olema midagi erakordset, sest veel keskööks polnud kumbki naabreist tagasi.

*

— Kas ometi, läbis elustav mõte Ülo aju, kuuldes õuest lume rudinat.

— Kuid kes, mis?? oli järgmine küsiv mõte, tahtes minna avama ust.

Uksele klopiti valjult, milline teguviis polnud omane isale. Samas tõusis ema voodist, kahmas selga kasuka ja tahtis ka minna hiljunule vastu, ent peatus Ülo ees, jäädes kuulutama. Nad vaatasid teisteisele küsivalt otsa. Ümber maja pidi liigutama, sest lumi rudises. Otse korraga ema-poega söötsid akna manu, kust pörkasid hirmunult tagasi, leidnud õues ratsanikke.

— Kustuta tuli!! Pögeneme!! Ruttu!! Ruttu!! kogeles ema.

Nad jooksid läbi kõik toad, kuid silmanud igast aknast ratsanikke, nagu ei osanud nad peita endid kuhugi. Lõpuks nad jõudsid korraga kööki, mille uksele taoti ikka valjumalt ja valjumalt.

— Oleme piiratud! On wist punased!! so-sistas värisevi hääli üks kui teine.

— Avage uks! nõuti väljast ja põrutati ähvardavalt.

— Oleme punaväelased, lisati manu.

Värin ja jahmatus läbis ema ja poja ihu ja hinge.

— Peida end! Peida end! sosistas esimene ahastavalt.

— Avage uks või muidu! korrati väljas. Siis vaikis mõneks hetkeks tagumine, ent selle järgi murti prahvatades uks lahti. Tungis sisse kümnekond sõjalaste rõivas meest, käes püssid, lärmitsedes läbisegi vene keeles.

Valgustades ruumi leidsid sissetungijad sambana seismas keset kööki Ülo ema. Ta ette tormas kaks eesti keelt valdavalt punaväelast ja algas ülekuulamine, mil valjud laused lendasid ühe kui teise suust.

— Miks ei avatud ust? kärgatas üks.

— Kas siin ei teata, kes ja mis meie oleme?! kurjustas teine.

— Nüüd on meie käes võim.

— Aga miks ei avatud ust? Vasta!

— Peremeest ega kedagi teist pole kodus ja ma... suutis küsitletav kogeleda.

— Olgu teil siin tonditosin peremehi kodus, see ei loe midagi — meil on relvad ja võim!

— No ja, see sunnik on põgenenud muidugi rettu. Vaata, kus hallparun! Aga küll me ta ükskord saame kätte.

— Aga mis asjamees oled siis sina, kui siin on olemas kõikisugused peremehed ja kõrilõikajad?

— Mhh?

— Perenaine! tuli kui tahtmatult, hirmusunnil ülekuulatava suust.

— Tohoh!

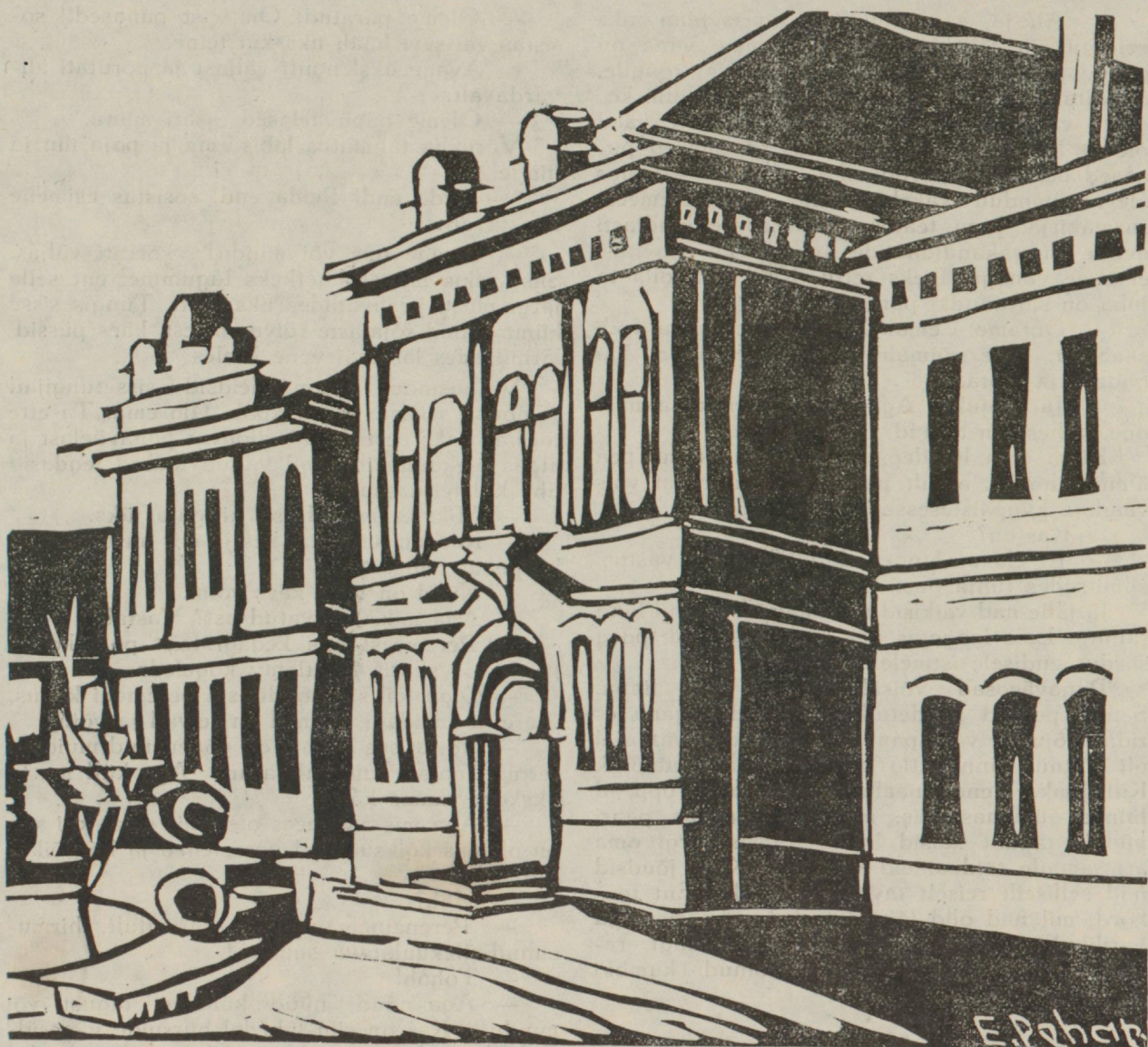
— Aga nüüd, nüüd kõnelge õigust või muidu... Kas on siin lähedal bursuide vägesid? Õelgel! nõudis punaväelane vihaselt, keerutades oma jäätanud vurre.

— Ma sellest ei tea, jumala eest ei tea midagi! Siia pole kostnud ühtki püssipauku, väljendas värisevi hääli perenaine, mitte teades mida ja kuidas vastata on parem.

— Siin pole pistmist jumalaga! Kui sa vale-tad, siis... Aga nüüd olgu kahekümnele mehele see tuba ja tubli keretäis süüa!

Vaheajal olid kõik ratsanikud sidunud oma hobused aia külgi ja kogunenud ukse ette. Käsk antud perenaisele söögi andmiseks, käsutati nad õuest, pääle ühe vahiks jäetu, majja. Sääil valgusid nad laiali ruumesse ja sorisid ning tuh-nisid läbi kõik kraami. Lõpuks kandsid kokku kahte köetud tuppa magamiseasemeiks kõlbava saali ja teiste ruumide mööbli.

Söögiks andis perenaine kohe kätte nalja-seile sõjameestele peremehele soojapandu ja pani ikka järjesti uusi valmistoite — jõuluvorste

VILJANDI MAAKONNA POEGLASTE GÜMNAASIUM

(Linoollõige)

ja muud — ahju sooja. Mehed trügisid üksteise võidu ahju lähemale ja otse õgised iga leigeks läinud pala. Rahuldanud oma suurt isu, nad heitsid puhkama, kes sāngi, kes mõnele muule esemele, kes põrandale. Ainult üks jäi valvama. Aeg venis kui igavik põrgus. Vaheldist töid vaid vahtide vahetamised. Vastu hommikut astus perenaise ette teine eesti keelt valdavaist punaväelasist — nähtavasti mingi ülem — ja teatas:

— Hommikusöögiks tahavad poisid vasika-
praadi.

— Pai härra, meil pole praegu vasikaliha
käepärast.

— Peab saama! Tapame vasika.

— Nüüd südatalvel pole sündinud meil veel
ühtki vasikatühtki vasikat. Minge vaadake

lauta — kõik on vanad pojatoojad lehmakon-
did, pai härra.

— Vasikas olgu laual, sõnas punaväelane
kategoriliselt.

— Kas härrad ei lepiks seapraega?

Palutav-küsitletav keeras vurrutsad vastu
taevast, maigutas suud ja vastas siis urisedes:

— Aga olgu siis hästi maitsev.

Nüüd ometi avanes võimalus emal, tehes
köögis süüa, kõnelda paar sõna pojaga, kes oli
peidus keldris, mille luuk avanes köögipõran-
das. Säält külmast kohast minna paremasse
peidupaika polnud võimalik. Ema sai anda pei-
dusolijale vaid kasuka külma kaitseks, kui juba
tõusid punaväelased üles ja hakkasid köögist
läbi käima. Valgeks suutis perenaine katta laua,
olles püüdnud seda teha korralikult. Ent asudes

lauda haaras too „vasika nõudja“ punaväelane noad-kahvlid ja viskas need keset lauda. Võttis siis taskust oma noa ja, tarvitades kahvliks kätt, hakkas sööma. Teised laudaasunud toimised kirjeldatud eeskujul. Olles söönud nad siirdusid õue. Kuuldes lähedasest metsast puuraimise plaginas kahtlast, hüppasid sadulaisse ja kihutasid õuest välja mööda metsaviivat teed. Ema tõttas kohe kutsuma Ülot keldrist.

— Kas ometi läksid? küsis Ülo ilmudes pimedast keldrist päevavalgele.

— Jah, aga kes teab kui kauaks. Oh jumal, nüüd on kõik toakraam segilõhutud ja määritud, kõneles ema, siirdudes tuppa.

— Ja isa pole jõudnud veel ikka koju? *

— Ei...

Ülo vaikis ja sammus kurvalt akna manu. Ta vaatas säält tükk aega üksisilmi metsa poole, kuhu olid kihutanud punaväelased. Siis korraga ta silmad läksid suureks ja ta tõttas õue. Ema järgnes talle. Nende imestus-rõõm oli suur: metsa poolt lähenes kaks hobust-rege.

— Isa ja Killi-Jaak?! arvas Ülo.

— Aga mis imega nad pääsid punaseist mööda. Need ju pidid neile metsavahel jõudma vastu.

— Küll kuuleme.

Samas lähenes õuelseisjaile aida tagant üle hangede joostes Killi-Ilse, küsides uudishimulikult juba kaugelt:

— Kas need olid punaväelased, kes teilt natukese aja eest ratsutasid minema?

Vastuse asemel Ülo kutsus:

— Tule, vaata, kes tulevad!

— Isa?! hüüdis Ilsegi, jõudnud Ülo manu ja ulatades sellele käe.

Siis nad sammusid, pööramata pilku teisteiselt, isadele vastu, näod lapselikult rõõmsad. Isadegi silmad külmunud näol löid sarama, kui lapsed hüppasid regedele ja algasid kohe pikka pärimisejuttu.

Ent ega pikki lugusid ei saa pajatada kohe ja paari sõnaga; algaminegi on raske.

— Lase pojuke, ikka tulla tuppa sooja, küll siis kõnelen, puikles Ülo isa uudisehimulikule vastu.

Ent sooja ja mugava toa asemel leidis isa eest ruumi segipaisatud kraamiga, täis kanget suitsu.

— Ja mis on olnud siis siin? küsis ta juba lävel. Talle seletati, et kodu on olnud vahepääl otsekui sõjalaagriks.

— Ah need punaväelased, kes tulid meile metsa vahel vastu, tulidki siis siit? küsis-imestles isa, asudes ahju manu soojendama kauasest külmetamisest kangestunud luid-liikmeid.

— Ja. Kas nad teid kinni ka pidasid? päris Ülo.

— No ikka. Pärisid meie vägede kohta tea-

teid jne. Ütlesime, et oleme siit lähedalt puuvedajad ja pole Eesti vägedest kuulnud üldse midagi.

— Ega vist meie vägesid pole ka siinpool, arvas Ülo.

— Miks ei ole, kui ise tööme praegu kümme meest linnast mõisa. Me ju olime selle aja Eesti vägede küüdis. Eile peeti meid linnas kinni ja saadeti meestega viisteist versta linnast välja sõjaliinile. Säält saadeti meid tagasi linna, kust siis töömeegi ühes mõisa need kümme meest. Pooled teisist koolipoisid, üks ütles enda olevat isegi su lauanaabri, lõpetas isa pöördudes Ülo poole.

Jutledes polnud keegi vaadanud õue, nii et punaväelased olid sinna märkamatuult jõudnud tagasi ja tulid juba kolinaga majja.

— Peidan enese küüni, sai sõnada Ülo, haaranud kätte isa kasuka, lipsates teise tuppa, kust sööstis edasi sahvri kaudu aeda ja säält paarisaja sammu kaugusel asuvasse küüni.

— No ja, eks nüüd juba hallparun on pugenud redust välja soojendama! — hirvitas too vurrudega punaväelane, olles hääs tujus.

— Ah ja, sa tulidki meile metsa vahel vastu. Aga nüüd otsi meie hobuseile kaeru ja heinu. Aga ruttu, kuuled sa!

Ega muud, kui pidi täitma käsu.

Kuis oli ärevil isa süda, avades küüni ust! Ja kuis oli närvenärv iga sületäie heinte liigutamise — pidi ju Ülo olema peidus küünis. Ent peatselt märganud, et küüni metsapoolne otsaluuk oli poollahti, ta tõttas küüni taha, kust leides metsa poole suunduvad värsked jäljed, veendus, et Ülo ei viibigi enam küünis. Kohe ta südamerahutuse kõrgepinge alanes. Söötanud hobused, punaväelased ratsutasid jällegi minema ja ei tulnud sel päeval ega ka järgneval ööl enam tagasi. Aga kadunuks jäi ka Ülo. Tagajärjetult otsis isa teda küünist. Käis eel õhtu korra jälgimööda metsaski uitmas, kuid ei leidnud teda säältk. Saabus öö, mil valvasid vaheldamisi isa ja ema, olles mures oma ainulapse pärast ja kartes punaväelaste tagasitulekut. Ent ei tulnud sel ööl tagasi ei poeg ega punaväelased. Öö möödus vaikselt, vaid harva külm praksutas aiateibais. Ja vastu hommikut, kui idataevas löi punetama, vaadates kurvalt läbi akna metsa poole, veeres ema silmist pisaraid kaasas raske ohke. Tal oli lõpmas teine unetu öö sel segasel ajal. Hommikul, liikudes õues või talitades lauda man, pöördusid isa ja ema pilgud vahete-vahel metsa poole — säält võis ilmuda hääd ja halba. See arvamus täituski — kella üheksa paigu ilmus metsa vahelt nähtavale viis ratsanikku ja nende järel kaks hobust-rege. Isa ja ema arvasid paremaks jääda varjule lauta ja säält salaja seirata lähenevat salka. See oli osa eelmispäeva ratsanikest. Regedelt leidis isa mehi,

keda ta eelmisel päeval oli toonud linnast mõisa. Oli selge, et pidi olnud olema lahing. Regedel olijad näisid olevat vangid. Jõudnud õue, ratsanikud hüppasid sadulaist ja ruttasid majja. Kuid leidnud selle tühja, väljusid säält peatselt, jättes ukсед pärani lahti. Pidamata pikemalt nõu, liikusid edasi Killile. Vähe aja pärast tuli Killi-Ilse nuttes ja kaebas Ülo vanaemaile:

— Ülo on vangi võetud... Mu isa aeti ka vangide hulka...

Võpatasid kuulajad mõlemad.

— Oh jumal, kust said nad ta küll kätte?! Hädaldas Ülo ema.

— Ristiisa, peida end! On vahest parem, — soovitas Ilse Ülo isale, kes jäigi lauta varjule, kuna ema läks Ilsega Killile, teadmata õieti milleks.

Punaväelased sõid Killil, sõid toorest liha. Nad polnud läbenud oodata söögi valmistamist. Vangid seisid toanurgas. Ülo sirvis laual leiduvaid Ilse raamatuid ja silmapilgul, kui jõudsid ta ette ema ja Ilse, ta luges ühest:

Sa kallim kata küngast haua,
siis verevärvi roosega...

Ei saanud sind armastada kaua
ma maisen elun õnnega...

Ta mehine süda härdus: pisarsilmi ta sirutas emale vastu käed.

— Kust said nad su kätte? — küsis ebamäärasel, hirmunud häälel ema, paitades oma poega.

— Mõisast. Põgenesin eile metsa, kust läksin mõisa teatama, et punaväelased on lähedal. Sääln otsustasin jääda koolivendade seltsi.

Enam ei lastud kõneleda nutvat ema oma pojaga — ta tõugati pojast kaugemale ja too vurrudega punaväelane käratas:

— Mis otsid sa siit?

— Mu poeg on siin! — lausus tõugatu, langedes põlvili.

— Ma palun armu, halastust oma pojale! Laske vabaks mu ainuke laps! — palus Ülo ema, sirutades käsi vihase punaväelase poole.

— Vait! — käratas palutav ja istus tagasi lauda sööma.

Paluja jäi seisma nõuetult kesk tuba. Ilse ja Ülo vahel arenes tasane jutt.

— See oli hommikul, — rääkis Ülo.

— Ootamatult nad kihutasid mõisaõue. Meil olid küll vahid teel väljas, ent ei tea, mis oli juhtunud nendega. Viibisime õuel. Osa mehi sai põgenema, kuid teine osa, nende seas ka mina, astus tulevahetusse. Neil oli arvuliselt mitmekordne ülekaal, mistõttu juhtus, et kaks meie meest langes. Üks langenuist oli mu lauanaaber... Sa tundsid teda... Ja meie siin langesime vangi. Nüüd ei tea... mis saab...

Punaväelased, söömise lõpetanud, käsutasid vangid välja. Veel pöördusid Ülo ema, Ilse ja Ilse ema palvetega karmide punaväelaste poole, palusid tagasi oma armsaid, lubades selle eest kõike, mis meendus. Kõik see ei andnud tagajärki; sellele kõigele reageerisid palutavad ülbelt. Nutt, ülbe vandumine ja lärm segus hirmsaks primitiivmuusikaks. Ülo lõi korraks silmad laual asuvale lahtisele raamatule, kust puutus silma kui valitud ridu —

Ja süda, süda!

Nüüd, lõhkeb ta...

Kaugemale ta ei jõudnud — silmad valgusid täis pisarvett ja ema haaras ta oma käsisse, tahtes kui jõuga kaitsta oma poega. Ta eemaldati metsikult tõugates pojast, kes seejärgi talutati õue. Ilse, omandanud segaduses pöörase julguse, suutmata taltsutada end, tormas Ülo manu, lõi käed ümber ta kaela ja suudles teda kummaliste tunnetega kuni üks venelane tuli ja rebis õrna neiu oma käsisse. Ja vägivaldselt surus venelane oma veel toorest lihast verise suu Ilse õrnule huulile. Hirmus viha pahvatas Ülas ja nõudis veel hirmsamat teotsemist, nähes vägivallategu. Kuid ta hoiti kinni ja paigutati reele.

Ja algas sõit. Läbides isamaja õue, ta püüdis silmitseda teraselt igat armsat eset ja mälestisiga seotud kohta, teades, et võib-olla viimast korda näeb neid.

— Ei iialgi, ei ilmaski saa tagasi neisse kallis kohisse, kohises mõte ta mässavas ajus.

Õuevärav, isa armsad põllud ja varsti mets...

Veel vaatas ta tagasi enne metsa vahele jõudmist, et kasutada viimset võimalust vaadata kallist kohta, isamaja. Õueväravas seisid mahaäänud. Ilse lehvitas korraks, viimseks korraks. Ja isa, isagi oli sääln...

— Pidin lahkuma teist andmata kätt... Elage hästi vast varstisel vabal pinnal, — oli Ülo viimne mõte enne kui varjas mets ta eest kirjeldatud vaatepildi.

*

Vangid viidi mõisa, kus nad peeti kinni järgmise hommikuni, mil Eesti väed algasid pääletungi. Siis sõidutati nad kiires korras mõisa lähedasse kruusaauku ja hukati kogupauguga püsesse.

Peatselt vallutasid eesti väed mõisa ja leidsid kruusaaugust laibad.

*

Ühe gümnaasiumi aktusesaali seinal seisab must marmortahvel, millesse on raiutud kuld-tähiga:

Pro patria:

.....

† 19..../....19

Ülo Ülane

† 19..../I 19

Õppurid!

Ostke omi tehnilisi tarbeid ainult sealt ärist, kus Teile antakse juhatusi nende kasutamiseks ja käsitamiseks

nagu: raadioaparaadid,
grammofonid,
jalgrattad,
elktre ja foto üksikosad ja tarbed

Viljandi suurim tehniliste
tarvete eriäri

„VÄLK“

Tartu tn. 3, kõnetr 307.

JUUKSETÖÖSTUS

„HYGIENE“

TARTU TÄN. 4.

Õpilastel
parim koht.

Prov. G. H. Jürgens

Viljandis, Suurturg nr. 10, telefon nr. 112.

Sise- ja välismaa parfümeeria,

kosmeetika,

tualettitarbed.

Fototarbed ja aparaadid.

Keemiaained.

Chlorodont, COTY-Paris

ja teste kuulsamate firmade pealadu Viljandis

Firma J. Tirmann

Tartu tän. nr. 4.

Kaupluses müügil parimate vabrikute õmblusmasinad, jalgrattad, koorelahutajad, nende osad ja õlid; muusikariistadest: viiulid, mandoliinid, kitarrid, balalaikad, löötpillid ja grammofonid, nende keeled, noodid ja osad.

Hinnad õiglaselt odavad!

Müük ka järelmaksuga!

Õmblusmasinate ostjaile ilutikanduse õpetus hinnata

Kooliõpilased

teadge, et soodsam
ostukoht TEIL on

R. RAUDJALA

raamatu- kirjutust.-kauplus

Lossi tn. 22, Sakala Panga majas.

Ed. Kelvets

Lossi tän. nr. 14.

Jõulukaubad võistlematult odavad.

Õpilased-ärisõbrad!

Teie kasudes seisab
meie ärist ostmine,

sest meie ärist ostate te
kõige odavama hinnaga

igasugu

koloniaal- ja

keemiakaupu.

Võrratult

hästimaitsesed maiustised.

Igale väiksemalegi ostule omistatakse tänu.

Sakala

**on ja jääb kõiki kõilvaks
kõiki huvitavaks
kõiki rahuldavaks
kohalikuks häälekandjaks**

SAKALA TRÜKIKODA

Viljandis Lossi tän. nr. 22, telefon 2-37.

Valmistab

**igasuguseid trükitöid
kiirelt, täpselt,
maitserikkalt
ja soodsa hinnaga**

Suurim ja täielikum graafikatööstus Kesk-Eestis

Lossi tän. 17

S. GOLDBERG

Lossi tän. 17

Suurem valmisriieteäri Viljandis

Tähelepanu!

Address meeles pidada!

Alati saadaval moodsamad hooajakaubad:

Palitud daamidele ja härradele **Ülikonnad** härradele — valmistatud
parematest riidest igasuguses suuruses

Töö parematest töökodadest.

Töö eest kindel vastus.

E. GÜNTHER

Viljandi osakond

Tartu tn. nr. 9.

Telefon 2-12

Värvid

Rohud

Lakid

Kosmeetika

Majapidamisetarved

Fototarved

Kaup tuntud häduses

Hinnad odavad.

Hinnad odavad.

Hää raadioaparaat on kevadpäike!

Oma raha eest on Teil õigus nõuda
parimat raadioaparaati, seda suudab
Teile meie 4-lamb. „PHENIX“ vastu-
võtja oma nägusa välimuse ja väärtusliku sisuga. Kõigile soovitav.

Raadio-, uuride-, kuld- ja hõbeasjadekauplus

H. LUIK, Lossi tän. 16.

VILJANDIMAA ÕPETAJATE LIIDU
KOOPERATIIV

„ÕPISTU“

Viljandis, Lossi tän. 24. Telefon 74.

„Õpistu“ on suurim raamatu- ja kirjutusmaterjalikauplus Viljandis.

„Õpistu“ muretses koolidele kodu- kui ka välismailt igasuguseid õppeabinõusid.

„Õpistus“ on suures valikus õpperaamatuid, ilu- kui ka teaduslikku-kirjandust. Uuem kirjandus kohe pärast ilmumist saadaval.

„Õpistul“ on rikkalik ladu kirjutus-, joonistusmaterjale ja muid kantseleitarbeasju.

„Õpistu“ kirjastusel on ilmunud mitmesuguseid rakendusraamatuid koolidele.

Kirjutusmaterjali ja paberikaupade äri

Asutatud 1891. a. **H. Leoke** Omanik E. Leoke.

Viljandis, Tartu tän. 11.

Kirjandus

Pildiraamatud

Koolitarbeasjad

Lastemänguasjad

Ajaviite-mängud

Piltpostkaardid

Moodilehed

Albumid

Pildiraamid

Taskupeeglid

Kammid

Taskunoad.

Teatrikirjanduse ladu. — Laenuraamatukogu.

Ado Tõllasepp'a kauplus Viljandis

Lossi tn. 25 Lossi tn. 25
H. Riet'i kaupl. kõrval, telefon 2-75.

Soovitab oma suurendatud laost:

Õpperaamatuid ja muud kirjandust.

Kooli- ja kantseleitarbeid, nahast ja riidest.

Koolikotte, post-, ilu-, parafin- ja transparent-paberit.

Kõiksugu muusikariistu, nende osasid, keeli, noote jne.

Suures väljavalikus ja uuemates mustrites tapeete ja pordesid. Sein- ja tahvelpappi.

Reisikohvreid igas suuruses ja suures valikus.

Pääle selle igasugused välismaa moelehed alati saadaval.

Hinnad mõõdukad. Müük suurel ja väikesel arvul.

Kõige kasulikum ostukoht igale!

M. KÕIVA rohu- ja värvikauplus

Lossi t. 22, Viljandis. Tel. 197

Sise- ja välismaa lõhnaõlid

„ „ seebid

„ „ kreemid

„ „ puudrid

Maniküürkastid, hambaharjad, pastad, pulbrid.

Oma tööstus:

Saapakreem „VIRVE“,

„Polli“, tint, mööblivaha,

templivärv metsnikele.

A-s. Viljandi Linavabrik

Lossi tän. 41. Tel. 18.

A-s. Viljandi Linavabrik valmistab talurahvale nende linadest ja takkudest mitmesuguses jämeduses lõnga ja riidet soodsate hindadega.

Müügiks vabriku laos alati saadaval:

Päevatekke, presendiriiet koorma ja masina kattedeks, imprägneeritud ja imprägneerimata, valmisõmmeldud presente.

Viljakotiriiet ja valmis viljakotte, vastupidavaid riidest masinarihmum, puuvillast vokinööri, lina- ja villaketramise vabrikeile.

UUDISEKS! Puuvillase lõimega ilusate lilleliste muustritega UUDISEKS!
laudlina-, käterätiku- ja päevatekiriie.

Proovid ja hinnad näha vabrikus ja tööde vastuvõtmisekohtades.
Tellimiste täitmine kiire. Tellimiste täitmine kiire.

Austusega

VABRIKU JUHATUS.

Riidekaubaladu A-S. „TEKLA“

Viljandis, Tartu tän. nr. 6-a. Kõnetraat 2-40.

Soovitab suures valikus kodumaa vabrikute
riidekaupu:

ülikonna-, mantli-, jope-, kleidi-, pesu- ja põlleriideid, I sordi kangalõime, pearrätte jne. Hinnad väljaspool võistlust!

Müük
en-gros, en-detail

Tartu tän. 6-a. Kõnetraat 2-40, Viljandi

HIND 25 SENTI

Sakala Trükikoda, Viljandis